FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO

V OLOMOUCI

KATEDRA SLAVISTIKY

KOMPARATIVNÍ A SUPERLATIVNÍ TVARY V ČESKÝCH A RUSKÝCH FRAZEOLOGISMECH

COMPARATIVE AND SUPERLATIVE FORMS IN CZECH AND RUSSIAN PHRASEOLOGISMS

(bakalářská práce v českém jazyce)

Vypracovala: Petra Brandejsová

Vedoucí práce: PhDr. Ladislav Vobořil, Ph.D.

2015

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 31. 3. 2015

_____

Podpis

Děkuji PhDr. Ladislavu Vobořilovi, Ph.D., za konzultace, rady a připomínky, které mi během práce poskytl.

_____

Podpis

OBSAH

ÚVOD 6

1. TEORETICKÁ ČÁST 8

1.1 CHARAKTERISTIKA ADJEKTIV 8

1.2 STUPŇOVÁNÍ RUSKÝCH ADJEKTIV 8

1.2.1. TVOŘENÍ KOMPARATIVU 8

1.2.2. TVOŘENÍ SUPERLATIVU 9

1.3 STUPŇOVÁNÍ ČESKÝCH ADJEKTIV 10

1.3.1 TVOŘENÍ KOMPARATIVU 11

1.3.2 TVOŘENÍ SUPERLATIVU 11

1.4 ADVERBIA 12

1.5 STUPŇOVÁNÍ RUSKÝCH ADVERBIÍ 12

1.5.1 TVOŘENÍ KOMPARATIVU 12

1.5.2 TVOŘENÍ SUPERLATIVU 13

1.6 STUPŇOVÁNÍ ČESKÝCH ADVERBIÍ 13

1.6.1 TVOŘENÍ KOMPARATIVU 13

1.6.2 TVOŘENÍ SUPERLATIVU 14

1.7 POJEM A PŘEDMĚT FRAZEOLOGIE 15

1.8 FRAZEOLOGICKÁ JEDNOTKA A JEJÍ RYSY 16

1.9 KLASIFIKACE FRAZEOLOGISMŮ 19

1.9.1 KLASIFIKACE PODLE VINOGRADOVA 19

1.9.2 KLASIFIKACE PODLE VZTAHU MEZI ORIGINÁLEM A PŘEKLADEM 20

1.9.3 KLASIFIKACE PODLE STYLISTICKÉHO ZABARVENÍ 22

1.9.4 KLASIFIKACE Z MORFOLOGICKÉHO HLEDISKA 23

2. PRAKTICKÁ ČÁST 26

2.1 FRAZEOLOGISMY V ČÍSLECH 26

2.2 ROZDĚLENÍ FRAZELOGISMŮ DLE POČTU AUTOSÉMANTICKÝCH SLOV 28

2.3 ROZDĚLENÍ FRAZELOGISMŮ NA VĚTNÉ A NEVĚTNÉ 30

2.3.1 VĚTNÉ FRAZEOLOGISMY 31

2.3.2 NEVĚTNÉ FRAZEOLOGISMY 32

2.4 ROLE KOMPARATIVU/SUPERLATIVU V DANÉM FRAZEOLOGISMU Z HLEDISKA SYNTAXE 34

2.5 KLASIFIKACE DLE MÍRY EKVIVALENCE 38

2.5.1 ÚPLNÉ EKVIVALENTY 38

2.5.2 ČÁSTEČNÉ EKVIVALENTY 39

2.5.3 RELATIVNÍ EKVIVALENTY 40

2.5.4 FRAZEOLOGICKÉ ANALOGY 42

2.5.5 BEZEKVIVALENTNÍ FRAZEOLOGISMY 42

ZÁVĚR 44

RESUMÉ 46

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY 52

PŘÍLOHA 56

ANOTACE 65

ÚVOD

V této bakalářské práci se zabývám tématem komparativních a superlativních tvarů v českých a ruských frazeologismech. Frazeologie je disciplínou, která se neustále rozšiřuje a vyvíjí. V mnoha frazeologismech se odráží kulturně-historický podtext dané země, díky kterému se frazeologismy stávají jedinečnými a nenapodobitelnými slovními obraty v překladech do jiných jazyků.

Za cíl mé bakalářské práce si kladu excerpci frazeologických jednotek s komparativním či superlativním tvarem v ruském i českém jazyce. Následně tyto frazeologické jednotky roztřídím do skupin dle různých kritérií a společných znaků.

Bakalářská práce se skládá ze dvou částí, teoretické a praktické. V teoretické části se zaměřím především na problematiku stupňování ruských i českých adjektiv a adverbií. V této morfologické části budou mojí oporou především následující publikace: Pravidla českého pravopisu s výkladem z mluvnice (Šaur 2004), Современный русский язык (Лекант, Диброва, Касаткин, и другие 2002) a Ruská gramatika v kostce (Balcar 1992). Dále se budu věnovat samotné frazeologii jako vědní disciplíně. Uvedu několik definic pojmu frazeologie od různých ruských i českých jazykovědců. Poté se budu zabývat pojmem frazeologická jednotka a jejími charakteristickými rysy. Samostatná kapitola bude pak věnována klasifikaci frazeologismů. Zaměřím se na základní klasifikaci frazeologismů dle ruského lingvisty V. V. Vinogradova a jeho rozdělení frazeologismů do třech typů konstrukcí. Z hlediska problematiky překladu zmíním klasifikaci v závislosti na vztahu mezi originálem a překladem. V této části budu vycházet z knižní publikace Ruská frazeologie pro Čechy (Mokienko, Stěpanova 2008). Neopomenu ani klasifikaci zabývající se stylistikou a morfologií.

Praktická část bakalářské práce pak bude vycházet z poznatků získaných na základě teoretické části. Uvedu základní numerické informace o vyexcerpovaných jednotkách, např. v jakém počtu se vyskytoval komparativ či superlativ, jaké tvary se vyskytovaly nejčastěji, počet autosémantických slov v daném frazeologismu apod. Každá klasifikace s danou tématikou bude podložena několika příklady, které se v mém korpusu nacházely. V praktické části mi budou oporou především následující slovníky:

Česko-ruský frazeologický slovník (Mokienko, Wurm 2002) a Rusko-český frazeologický slovník (Stěpanova 2007), které využiji při samotné exceprci.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 CHARAKTERISTIKA ADJEKTIV

Adjektiva (přídavná jména) se z morfologického hlediska řadí mezi ohebné slovní druhy a lze u nich určit 6 kategorií: pád, číslo, rod, vzor, druh a stupeň. Ze sémantického hlediska adjektiva patří k plnovýznamovým slovním druhům (autosémantika). Ve větě bývají nejčastěji shodným přívlastkem, doplňkem nebo jmennou částí přísudku. Podle Pravidel českého pravopisu adjektiva vyjadřují vlastnosti toho, co je pojmenováno podstatným jménem (substantivem), nebo jiným způsobem omezují význam substantiv, s nimiž se pojí. Tvary adjektiv závisí na tvaru substantiv, ke kterým se vztahují. Například *молодой парень – молодая девушка – молодое вино*; *молодая девушка – молодой девушки – молодой девушке – молодых девушек – молодым девушкам* atd. Tedy i adjektiva rozlišují rod, číslo a pád, ale závisle na substantivu. (Šaur 2004: 53)

Adjektiva se rozdělují na kvalitativní (jakostní), vztahová a přivlastňovací. Jakostní adjektiva vyjadřují vlastnost v užším slova smyslu, např. *сладкий чай, хорошая отметка, малое зеркало*, a lze je stupňovat. Vztahová adjektiva vyjadřují příznak prostřednictvím vztahu k určité substanci, ději, stavu, či okolnosti, např. *взрослый мужчина* – тот, который стал взрослым, *дружеская встреча* – встреча друзей, *движущая сила* – та, которая двигает.
(http://fpe.zcu.cz/kcj/studium/studijni_materialy/Vejvodova_Adjektiva.pdf)

1.2 STUPŇOVÁNÍ RUSKÝCH ADJEKTIV

Charakteristickou vlastností jakostních adjektiv je stupňování. Kromě pozitivu tvoří také komparativ a superlativ, jimiž vyjadřuje různou úroveň dané kvality (http://rusistika.wz.cz/materialy-voboril/adjektiva_teorie.pdf).

1.2.1. TVOŘENÍ KOMPARATIVU

Tvar komparativu může mít dvojí formu: jednoduchou, např. *красивее, выше,* a složenou, např. *более красивый* (Лекант 2002: 281).

Jednoduchý tvar komparativu se tvoří od pozitivu příponami *-ее/-ей, -е, -ше*. Přípona *-ее/-ей* se připojuje ke kmenové souhlásce (kromě *к, г, н, ш, д, т, ст*), např. *милый – милее, красивый – красивее (красивей), сильный – сильнее(сильней).*

Tvořením 2. stupně příponou *–е* dochází ke změně kmenové souhlásky *к* se mění v *ч* (*громкий – громче*), *г – ж* (*дорогой – дороже*), *д – ж* (*редкий –реже*), *т – ч* (*крутой – круче*), *ст – щ* (*простой – проще*), *в –вл* (*дешёвый – дешевле*), *з – ж* (*узкий – уже*) a *с – ш* (*высокий – выше*). V některých případech se vypouští část kmene *-к-, -ок-*: *близкий – ближе, широкий – шире, сладкий – слаще, глубокий – глубже* apod.(Balcar 1999: 49 – 50) U několika adjektiv je komparativ tvořen supletivně od jiného kmene, např. *хороший – лучше, плохой/нехороший – хуже, маленький/малый – меньше, великий/большой – больше*.

Pomocí přípony *-ше* se tvoří 2. stupeň od přídavných jmen *тонкий – тоньше, далёкий – дальше, долгий – дольше, старый – старше* a *рано – раньше*. K jednoduché formě komparativu se připojují např. slova *ещё* (ještě), *значительно* (značně) *гораздо* (mnohem), která plní funkci zesílení komparativu. Naopak zeslabující funkci přidávají komparativu slova *немного* (poněkud) a *несколько* (trochu) (http://rusistika.wz.cz/materialy-voboril/adjektiva_teorie.pdf).

Syntakticky se tyto tvary užívají téměř bez výhrady ve funkci jmenného přísudku, resp. neshodného přívlastku. Jednoduché tvary jsou charakteristické pro stylově neutrální projev, resp. hovorový styl, zatímco tvary složené se vyznačují knižním zabarvením. Složená forma komparativu je tvořena pozitivem, ke kterému se přidává příslovce *более*, např. *более красивый, более высокий* a může plnit funkci jak shodného přívlastku, tak jmenného přísudku (v plném i krátkém tvaru).

1.2.2. TVOŘENÍ SUPERLATIVU

Obdobně jako komparativ i superlativ může mít dvojí formu: jednoduchou např. *красивейший, строжайший*, a složenou, např. *самый красивый, наиболее красивый, красивее всех* (Balcar 1999: 51).

Jednoduchý tvar superlativu lze tvořit příponami *-ейш-, -айш-* a *-ш-*, přičemž se přípona připojuje ke kmeni přídavného jména na *к, г, х* , kde dochází ke změně v *ч, ж, ш*: *крепкий – крепчайший, строгий – строжайший, тихий – тишайший*. U adjektiv *близкий, низкий* se při tvorbě superlativu odsouvá přípona *-к* -a dochází ke změně:

низкий – нижайший, близкий – ближайший. V ostatních případech se používá přípona *-ейш-*. Pomocí přípony *-ш-* se tvoří superlativ pouze u následujících adjektiv: *низший, высший, лучший a худший*. Mají sice tvar komparativu, ale v některých případech mohou mít význam superlativu, např. *Он лучший студент факультета*. – *Je to nejlepší student fakulty*. Pokud se k jednoduché formě superlativu přidá předpona *наи-*, dojde tím k zesílení jeho významu – *наилучший, наивысший, наименьший*. (http://rusistika.wz.cz/materialy-voboril/adjektiva_teorie.pdf)

Složený tvar superlativu může být vyjádřen třemi způsoby. První tvar vznikne připojením pomocného slova *самый* (*самая, самое, самые*) k adjektivu ve formě pozitivu – *самый красивый*. Druhý tvar je tvořen také pomocí pozitivu, ke kterému se přidají pomocná slova *наиболее/наименее – наиболее красивый, наименее сложный*. Tento tvar se užívá především v knižním stylu. Třetí tvar tvoří jednoduchá forma komparativu a pomocná slova *всего/всех – Он умнее всех., Здоровье дороже всего* (Лекант 2002: 282 –283).

Jednotlivé tvary komparativu a superlativu vystupují ve větě nejčastěji ve funkci přívlastku shodného a jmenného přísudku. Níže uvádím souhrnnou tabulku syntaktických funkcí komparativu a superlativu v ruském jazyce.
(http://rusistika.wz.cz/materialy-voboril/adjektiva_teorie.pdf)

	komparativ	superlativ
přívlastek shodný	**более красивое** здание	**красивейшее** здание **самое красивое** здание **наиболее красивое** здание
jmenný přísudek	Это здание **красивее** другово. Это здание **более красиво/красивое**, чем другое.	Это здание **самое красивое**. Это здание **наиболее красиво**. Это здание **красивее всех**.

1.3 STUPŇOVÁNÍ ČESKÝCH ADJEKTIV

I v češtině tvoříme stupňované tvary od jakostních adjektiv. Základní míra vlastnosti se označuje prvním stupněm = pozitiv (*malý, tlustý, krásný*). Větší míra srovnávaného předmětu je vyjádřena druhým stupněm = komparativ (*menší, tlustší,*

krásnější). Třetí stupeň = superlativ uvádí nejvyšší míru ze všech srovnávaných předmětů (*nejmenší, nejtlustší, nejkrásnější*) (Šaur 2004: 66).

1.3.1 TVOŘENÍ KOMPARATIVU

Nejčastěji používanou příponou pro komparativ je přípona *-ejší/-ější* (*bystřejší, krásnější*), která se používá převážně u nově vytvořených přídavných jmen. Přípona *-ší* konkuruje u některých adjektiv příponě *-ejší/-ější* (*hustší i hustější, hrubší i hrubější, tlustý i tlustější, ...*), nebo sama slouží ke stupňování adjektiv na *-dý, -tý, -hý, -chý* a některých na *-ký*. U takových adjektiv dochází ke změně souhlásek. Před *š* se *ch* mění v *š* (*tišší, sušší*), *h → ž* (*dražší*), *zk→ ž* (*bližší, užší*), *s → š* (*vyšší*), *d → z* (*snazší*).

Podle Ústavu pro jazyk český existuje pouze malá skupina dvojslabičných přídavných jmen na *-ký* (*hezký, hebký, ...*), která tvoří komparativ z úplného kmene na *-k-* pomocí *-í*, za podmínek, že *-k-* se mění v *-č-* (*hebčí, hezčí, lehčí, měkčí, apod.*) U některých adjektiv je komparativ tvořen od jiného slovního základu než pozitiv, jedná se o nepravidelné tvary druhého stupně. Nepravidelnost se vyskytuje u adjektiv *malý* (*menší*), *velký* (větší), *dlouhý* (*delší*), *dobrý* (*lepší*) a *zlý* (*horší*). (http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=410)

Některá přídavná jména sice dovolují utvořit tvar komparativu, avšak dává se přednost opisnému vyjádření srovnání užitím adverbia *víc/více* ve spojení s adjektivem v pozitivu (*více překvapující, více žádoucí*), ale také v kombinaci s komparativem (*více sečtělý, více produktivní*). Podobně lze užít adverbium *méně* (*méně vyhovující, méně postačující*) místo komparativu záporného tvaru adjektiva. Některá adverbia mohou také zesilovat či zeslabovat vlastnost, která je vyjádřena přídavným jménem (*mnohem, neobyčejně, velmi, spíše, lépe, hůře, aj.*) (Šaur 2004: 66).

1.3.2 TVOŘENÍ SUPERLATIVU

Tvoření superlativu je mnohem snazší v porovnání s komparativem. Třetí stupeň adjektiv se tvoří z 2.stupně připojením předpony *nej-* (*nejstarší, nejmenší, nejkrásnější*).

Systém tvoření ruského a českého komparativu u adjektiv je obdobný. V obou jazycích se vyskytuje jednoduchý tvar tvořený příponami a složený tvar s užitím adverbií

более/více, resp. *менее/méně*. Z výše uvedeného stupňování adjektiv je však zřejmé, že tvorba ruského komparativu i superlativu je v porovnání s tvorbou českého komparativu/superlativu obtížnější. Pro 3. stupeň ruských adjektiv je typická dvojí forma, zatímco české vycházejí pouze z komparativu. V případě tvoření ruského superlativu Češi často chybují při vytváření syntetické (jednoduché) formy. Hlavním problémem je výběr správného sufixu (*-ейш, -айш*), který závisí na předcházející souhlásce.

V češtině se tvary komparativu i superlativu mohou používat ve funkci shodného přívlastku i jmenného přísudku bez omezení.

1.4 ADVERBIA

Adverbia představují neohebný plnovýznamový slovní druh. Stejně jako adjektiva vyjadřují příznak a to buď jiného neprocesuálního nebo procesuálního. Míra tohoto příznaku se může opět u mnohých z nich kvantifikovat, což je vyjádřeno stupňováním.

1.5 STUPŇOVÁNÍ RUSKÝCH ADVERBIÍ

Jednotlivé tvary komparativu a superlativu se tvoří pouze od jakostních adverbií. Stupňování adverbií je v zásadě shodné se stupňováním adjektiv.

1.5.1 TVOŘENÍ KOMPARATIVU

Komparativ se skládá ze dvou forem: jednoduché a složené. Jednoduchá forma komparativu se tvoří odpojením přípony *-о* a přidáním přípon *-ее/-ей, -е, -ше*, např. *красиво – красивее/красивей, громко – громче, тонко – тоньше*. Složená forma je tvořena 1. stupněm příslovce, ke kterému se připojují pomocná slova *более* nebo *менее*, např. *более/менее красиво*. Vyskytují se také tvary s předponou *по*, která se používá pro vyjádření zmírnění (oslabení) vlastnosti např. *подальше, покороче, получше*.

1.5.2 TVOŘENÍ SUPERLATIVU

Superlativ se ve většině případů vyskytuje ve složené formě, která se tvoří pomocí spojení základního tvaru a slov *наиболее/наименее* (*наиболее/наименее громко*), nebo spojením jednoduchého tvaru komparativu se slovy *всего*, *всех* (*красивее всех*, *смешнее всего*) (Лекант2002: 343 – 344).

1.6 STUPŇOVÁNÍ ČESKÝCH ADVERBIÍ

Obdobně jako adjektiva mohou i některá adverbia vyjadřovat srovnání různých okolností, příznaků nebo míry – jedná se o adverbia utvořená od kvalitativních adjektiv. Některá příslovce tedy lze stupňovat a mohou tvořit komparativ (*lépe, blíž*) i superlativ (*nejvýš, nejzdravěji*).

1.6.1 TVOŘENÍ KOMPARATIVU

Nejčastější příponou pro tvoření komparativu je přípona-*eji/-ěji*, která se převážně používá u nově utvořených adverbií (*rychleji, snadněji, kvalitněji, dokonaleji, ...*). Tvary na *-e/-ě* jsou příznačnější pro starší adverbia (*blíže, dále, šíře, níže*). Komparativ lze tvořit u některých příslovcí oběma způsoby (*úže* i *úžeji, snáze/snáz* i *snadněji, hloub* i *hlouběji, šíře/šíř* i *šířeji*). Při tvoření komparativu se přípony *-ko, -ce, -oko, -oce* odsouvají (*hluboko – hlouběji*). V některých případech dochází k odsunutí i přípony *-no, -ně* (*snáze*). Pokud je na konci slovotvorného základu *k*, dochází při tvoření komparativu k přeměně v *č* (*lehčeji*).Mění se také *h→ ž* (*dráže*), *ch → š* (*tišeji*), *s → š* (*výše*), *z → ž* (*níže*), *d → z* (*snáze*).

Podobně jako u adjektiv některá adverbia tvoří druhý stupeň od jiného tvaru než prvního stupně. Jedná se o nejfrekventovanější příslovce jako např. *dobře – lépe/líp, málo – méně* (hovorově *míň*), *mnoho – více, zle/špatně – hůř(e), brzy – dřív(e), dlouho/dlouze – déle, snadno – snáz(e)* apod (Šaur 2004: 104).

Podobným způsobem jako u adjektiv lze vyjádřit srovnání okolností a příznaků opisnými tvary např. *více kvalitně, méně dobře*, nebo pomocí předpon *pře-*, *pra-* k vyjádření absolutního stupně příznaku (*překrásně, pradávno*).

1.6.2 TVOŘENÍ SUPERLATIVU

Třetí stupeň se tvoří pomocí komparativu přidáním předpony *nej-* (*nejkrásněji, nejvýše, nejméně*).

Níže uvádím tabulku zaměřenou na syntaktickou funkci tvaru komparativu a superlativu.

	komparativ	superlativ
příslovečné určení	běžet **rychleji**	udělat **nejlépe**
jmenný přísudek	je **chladněji**	Je **nejchladněji** za poslední dobu.

1.7 POJEM A PŘEDMĚT FRAZEOLOGIE

V druhém oddíle teoretické části se zaměřím na vlastní otázky frazeologie. Představím různé definice týkající se frazeologie a frazeologických jednotek.

V každém jazyce existují ustálená slovní spojení, jejichž význam neodpovídá významu jednotlivých komponentů. Jedná se o slovní spojení, jejichž slova ztrácejí svůj vlastní lexikální význam a vytvářejí tak zcela nový smysl. Tento význam se v jazyce ustálil díky praktickému používání po dlouhá staletí. Věda, která se zabývá tímto jevem, se nazývá frazeologie. Existuje mnoho různých definic, uvedeme však jen několik z nich.

Podle N. F. Alefirenka je frazeologie definovaná jako oblast jazykovědy, která studuje ustálená obrazná spojení slov s obecně celistvým významem v jejich současném stavu a historickém vývoji (Алефиренко 2009: 14).

„Termín frazeologie označuje jak část jazykovědy, která studuje frazémy, tak souhrn samotných frazémů neboli frazeologických jednotek. Neterminologicky se slova frazeologie používá též k označení specifického způsobu vyjadřování určitého jednotlivce nebo výrazových prostředků konkrétních oborů (politická frazeologie apod.)“ (Cit. podle: Stěpanova 2004: 7).

František Čermák v knize *Česká lexikologie* popisuje frazeologii a idiomatiku[1] jako „samostatnou jazykovou disciplínu zabývající se studiem, případně i popisem svérázných jazykových jednotek různého typu a více úrovní, které dlouho vzdorovaly souvislému popisu“ (Cit. podle: Filipec, Čermák 1985: 166). Teprve postupem času se ukazuje, kde všude v jazyce můžeme hledat její základní jednotky, idiomy a frazémy. V jazyce se obecně vyskytují všude tam, ve všech jazykových disciplínách, kde jsou kombinace jednotek bohaté na význam (Čermák 2007: 24).

Disciplína idiomatiky a frazeologie se věnuje studiem a popisem frazémů a idiomů všech úrovní, převážně však studiem víceslovných lexémů (Čermák 2007: 25).

[1] František Čermák do své definice zahrnuje pojem idiomatika, jejíž jednotkou je idiom. Pro upřesnění uvedu, v čem spočívá rozdíl mezi frazémem a idiomem (frazeologií a idiomatikou). Ve spojení frazém a idiom je vidět jak zřetelný rozdíl, tak určité překrývání. Obecně se jedná o rozdíl v pohledu na věc. V zásadě platí, že pokud analyzujeme kombinatorický útvar formálně, z hlediska formálních znaků, mluvíme o frazému. Pokud analyzujeme z hlediska relevantních sémantických znaků, užíváme názvu idiom. Sémantická stránka bývá zpravidla oslabená, proto prakticky převažuje stránka formální. Z tohoto důvodů se ve většině případů požívá vice termín frazém (Čermák 2007: 33).

Co se týče předmětu frazeologie, Ladislav Horalík ve své práci souhlasí s výrokem V.N. Teliji o tom, že: „Předmětem frazeologie jako lingvistické disciplíny je studie zákonitostí, podmiňujících nezávislost slučitelnosti slov a slovních významů, a v souladu s tím charakteristika nezávislých slovních spojení podle jejich typu v současném stavu nebo historickém vývoji“ (Cit. podle: Horalík 1976: 8).

Melikyan do své definice zahrnul i některé charakteristické rysy frazeologismu. Ve svém díle *Синтаксическая фразеология русского языка* uvádí, že frazeologie představuje oblast jazyka, která se zabývá zvláštní úrovní významových jednotek, která jsou typická svou stálostí, reprodukovatelností, celistvostí apod. (Меликян 2013: 9)

Další možný výklad najdeme v díle *Русская фразеология*, kde je frazeologií nazývána oblast lingvistiky, která studuje sémantické, morfologicko-syntaktické a stylistické zvláštnosti frazeologismů (Жуков, Жуков 2006: 6).

A. G. Nazarian ve svém díle *Фразеология современного французского языка* napsal, že pojem frazeologie má několik významů. Jako lingvistický termín se používá pro označení zvláštního odvětví jazykovědy, které studuje ustálená slovní spojení pod názvem frazeologické jednotky neboli frazeologismy (zřídka také frazeologické obraty). Používá se také pro označení celku podobných slovních spojení, která jsou typická pro daný jazyk (Назарян 1976: 5).

V této práci budu vycházet z definice, která uvádí, že: frazeologie je systém ustálených reprodukovatelných expresivních slovních spojení, která mají zpravidla ucelený význam. Tento systém v sobě podle terminologie V. V. Vinogradova zahrnuje frazeologické srůsty a celky. Zároveň je frazeologie považována za samostatnou lingvistickou disciplínu, která zkoumá frazeologické složení jazyka jako systém v celém svém rozmanitém hledisku (Mokienko, Stěpanova 2008: 24).

1.8 FRAZEOLOGICKÁ JEDNOTKA A JEJÍ RYSY

Termín frazeologie vznikl z řeckých slov *phrasis* a *logos*, což v doslovném překladu můžeme uvést jako *učení, vědu o obratech, výrazech*. Daný výrok ale blíže nespecifikuje, jaké výrazy jsou tímto myšleny. Proto namísto nic neříkajícího pojmu *výraz* nebo *obrat* bude užitečnější použít termín, který V. V. Vinogradov označil jako *frazeologická jednotka* (Horalík 1976: 7).

Český lingvista J. V. Bečka popsal frazeologismy (frazeologické jednotky) následovně: „Frazeologické obraty jsou ustálená spojení slov sémanticky na sebe vázaných a tvořících pojmenovací jednotku“ (Cit. podle: Horalík 1976: 19).

Jiná definice podle Šanského (Шанский 1963: 21) sděluje, že frazeologický obrat je reprodukovatelná jazyková jednotka složená ze dvou a více přízvučných slov, která má ucelený význam, pevné složení a strukturu.

V učebnici *Современный русский язык* (Москва, 2002) popisuje N. S. Valgina frazeologické obraty neboli frazeologismy jako sémanticky neoddělitelná slovní spojení, která jsou charakteristická stálostí uceleného významu, struktury komponentů, gramatických kategorií a přesného hodnocení. Jsou předmětem studia zvláštní oblasti jazykovědy – frazeologie (http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook107/01/part-009.htm#i936).

Frazeologismus (frazeologická jednotka) je složitá jednotka, v jejímž tvaru a významu na sebe vzájemně působí prvky různých úrovní: fonetické, slovotvorné, lexikální, sémantické a gramatické. Frazeologismus spojuje rysy slov se specifickými, diferenciálními rysy. Obdobně jako slovo i frazeologická jednotka může být jednoznačná a mnohoznačná; může mít homonymický, synonymický nebo antonymický charakter. Frazeologickou strukturu jazyka je možno chápat v užším i širším slova smyslu. Do širšího pojetí patří následující typy frazeologických jednotek: idiomy, frazeologická spojení, přísloví, pořekadla, aforismy, klišé. Do užšího pojetí se řadí frazeologické srůsty a celky, tzv. kategorie idiomů (Лекант 2002: 60–62).

Aby se frazeologismy oddělily od jiných jazykových jednotek, jakými jsou např. slovo a nezávislé slovní spojení, bylo stanoveno několik charakteristických rysů frazeologismu. Stanovením těchto znaků se zabývalo mnoho lingvistů, a proto vzniklo několik různých verzí. Většina z nich se ale shoduje na těchto čtyřech vlastnostech: reprodukovatelnost, sémantická celistvost, ustálenost komponentů a emocionálně-expresivní zabarvení. Ladislav Horalík ve svém díle *Практикум по фразеологии современного русского языка* uvádí ještě další vlastnosti, a to archaičnost komponentů, obraznost, idiomatičnost atd.

Reprodukovatelnost

Ladislav Horalík (Horalík 1976: 10) uvádí, že reprodukovatelnost spočívá v tom, že dříve vzniklé frazeologismy/ustálená slovní spojení se mohou v procesu komunikace

začít opět využívat ve své finální podobě. Jedním slovem se mohou reprodukovat bez jakékoli změny v jejich struktuře.

Sémantická celistvost

Jedná se o schopnost frazeologismu mít bez ohledu na členění jeho struktury ucelený význam a tím zajistit jeho osobitý a jedinečný charakter.

Ustálenost komponentů

Ustálenost způsobuje, že frazeologismy jsou konzervativní jak v čase, tak i v prostoru. Díky tomuto rysu se dříve vzniklá slovní spojení pokaždé nerozpadají na navzájem nezávislé části, ale reprodukují se ve stejné podobě, ve které se ustálily (Mokienko, Stěpanová 2008: 13).

Emocionálně-expresivní zabarvení

Většina ruských frazeologismů plní kromě nominativní funkce i další: neoznačují pouze předměty, jevy a děje, které jsou objektivní, ale zároveň označované předměty, jevy a děje hodnotí. Expresivita může být u frazeologismů různá (Фомина, Бакина 1985: 7).

Jak již bylo zmíněno výše, frazeologismy mohou být, stejně jako slova, jednoznačné (většina) a mnohoznačné. Mezi jednoznačné patří například *ахиллесова пята* nebo *выйти из себя*. Některé frazeologické obraty mají však dva i více významů:
открывать Америку – изобретать что-либо или выдавать за открытие нечто всем давно известное, простое до банальности;
– изрекать всем известную, банальную истину.

Frazeologismy mohou mít mezi sebou synonymní, antonymní a homonymní vztahy. Homonymní frazeologismy se vyskytují velmi zřídka, např. *пустить петуха* – фальшиво воспроизвести мелодию и *пустить петуха* – поджечь. Synonymní frazeologismy jsou takové obraty, které mají totožný význam – *ни зги не видать* и *хоть глаз выколи* – очень темно. Kvantitativní řada synonymních frazeologismů bývá různá. Některé z nich se skládají ze dvou obratů, jiné ze tří i více, např. *одного поля ягоды – два сапога пара – из одного теста сделаны – оба на одну колодку – сиамские близнецы – одним миром мазаны* (похожи друг на друга, подходят друг другу). Ve frazeologickém složení mají své místo i antonymní frazeologismy. Většinou vznikají nahrazením jednoho z komponentů za sémanticky odpovídající antonymum. Nicméně existují antonymní frazeologismy, které mají různou strukturu, např. *кот наплака* - мало

и *непочатый край* – много (http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook107/01/part-010.htm#i972).

1.9 KLASIFIKACE FRAZEOLOGISMŮ

Existuje mnoho způsobů dělení frazeologismů podle různých specifik. Otázkou klasifikace frazeologismů se zabývalo několik osobností z oblasti české i ruské jazykovědy, níže si uvedeme některé z nich.

1.9.1 KLASIFIKACE PODLE VINOGRADOVA

Veškerý frazeologický materiál byl podle V. V. Vinogradova (Mokienko, Štěpánova 2008: 21) rozdělen do tří typů jednotek:

1) frazeologické srůsty (фразеологические сращения) – např. *собаку съесть в чём*;
2) frazeologické celky (фразеологические единства) – např. *держать камень за пазухой*;
3) frazeologická spojení (фразеологические сочетания) – např. *чёрная работа*.

Vinogradov rozdělil frazeologické srůsty na další čtyři typy (Сазонова 1963: 98):

1) srůsty, mezi které patří zcela nesrozumitelná, neobjevující se zaniklá slova – např. *попасть в просак*, *во всю ивановскую*;
2) srůsty, do nichž spadají gramatické archaismy, jsou syntakticky neoddělitelné a podle svého tvaru neodpovídají skutečným standardům současného slovního spojení - např. *вся недолга*, *притча во языцех*;
3) srůsty, které vyjadřují jakékoli emoce s expresí, a proto se staly lexikálně nerozložitelné – např. *Вот тебе и на!*, *Ну и ну!*;
4) srůsty, které představují takové celistvé jednoty, že lexikální významy slov, ze kterých jsou sestaveny, jsou bezvýznamné pro pochopení celku – např. *сесть в калошу*, *сидеть на бобах*.

I. K. Sazonova (Сазонова 1963: 99) popisuje frazeologické celky z významového hlediska jako neoddělitelná a nerozložitelná spojení, jejichž společný význam je

přenesený, metaforický vůči souhrnu lexikálních významů slov, jimiž jsou tvořeny. Frazeologické celky jsou velmi rozmanité, proto existuje několik typů:

1) celky, které podle struktury představují nezávislá spojení slov, ale s novým přeneseným, obrazným významem – např. *выйти из колеи*, *умыть руки*, *задрать нос*;
2) celky, představující ustrnulé syntaktické konstrukce, které se používají v přesně stanoveném gramatickém tvaru – např. *ноль внимания*, *сил нет*, *прохода нет*;
3) celky, které tvoří slovesná spojení s významem pohybu nebo obecně děje, vyjadřující určitý duševní stav – např. *пожать плечами*, *делать болшие глаза*, *вешаться на шею*;
4) celky, které se s něčím názorně srovnávají – např. *как снег на голову*, *как без рук*, *льёт как из ведра*.

Frazeologická spojení se rozdělují na tři typy (Сазонова 1963: 102–103):

1) nezávislá slovní spojení, která spojuje společný jazykový rys – např. *считанные дни*, *пережитки прошлого*;
2) ustrnulé syntaktické konstrukce, které se používají v přesně stanoveném gramatickém tvaru, resp. s předložkou – např. *из-под спуда*, *без запинки*;
3) složené termíny hojně využívané v jazyce, které opustily rámec terminologie – např. *короткое замыкание*, *благородные металлы*.

N. M. Šanskij navrhl stanovit ve struktuře frazeologismů čtvrtou skupinu, do které by se řadila přísloví, rčení, aforismy, citáty a výroky. Otázkou, zda zařadit tato spojení do frazeologie, se zabývalo mnoho lingvistů a většina z nich není jednotného názoru.

1.9.2 KLASIFIKACE PODLE VZTAHU MEZI ORIGINÁLEM A PŘEKLADEM

Další možný pohled na klasifikaci frazeologismů uvedl ruský teoretik překladu A. V. Fjodorov (Mokienko, Stěpanova 2008: 36), který rozdělil frazeologismy na následující typy v závislosti na vztahu mezi originálem a překladem:

1) idiom (srůst) – idiom (srůst) – např. rus. *выеденного яйца не стоит* – čes. *nestojí ani za zlámanou grešli*;

2) frazeologický celek – pevné přirovnání – např. angl. *it rains cats and dogs* – rus. *льёткак из ведра*;
3) frazém – volné slovní spojení – např. angl. *cat my dogs!* – rus. *вот поразительно!*;
4) frazém – lexém – např. vnitřně jazykový vztah rus. *бить баклуши* – *бездельничать*.

Problematikou překladu frazeologismů se zabývala také autorská dvojice V. Mokienko a L. Stěpanova, kteří stanovili základní typy mezijazykových frazeologických ekvivalentů (Mokienko, Stěpanova 2008: 37):

1) úplné ekvivalenty – rus. *глухой как пень* – čes. *hluchý jako pařez*
2) částečné ekvivalenty – rus. *от всей души* – čes. *od srdce*
3) relativní ekvivalenty – rus. *делать из мухи слона* – čes. *dělat z komára velblouda*
4) frazeologické analogy – rus. *ездить в Тулу со своим самоваром* – čes. *nosit dříví do lesa*
5) bezekvivalentní frazeologismy - rus. *тише едешь, дальше будешь* – čes. *spěchej pomalu*

Úplné ekvivalenty: Jde o frazeologismy ve dvou a více jazycích, které mají totožnou strukturu, obraznost i přenesený význam. Je důležité říci, že jsou v různých jazycích totožné i podle funkčně-stylistického vlivu.

Částečné ekvivalenty: Frazeologismy, které se při shodném významu a vnitřní formě od sebe odlišují podle jednoho z následujících ukazatelů: jiné, většinou synonymní komponenty, odlišná struktura, slučitelnost, větší či menší počet komponentů, jiná rovina užití nebo jiné rozdíly, které vyplývají z gramatického systému cílového jazyka.

Relativní ekvivalenty: Frazeologismy s částečnou záměnou obraznosti při významové shodě. I když se podoby frazeologických jednotek odlišují, jsou srovnatelné.

Frazeologické analogy: Jedná se o konstrukce, které mají různou obraznost, blízkou nebo poněkud odlišnou strukturu, ale společný význam a stylistické zabarvení.

Bezekvivalentní frazeologismy: Jde o národní frazeologické jednotky. Bývají zpravidla spjaty s konkrétním jazykem nejen svou obrazností, ale i reáliemi. V případě odloučení od národních reálií, dojde k jejich úplnému zániku. Do této skupiny se řadí například ruský idiom *собаку съесть на чём*.

V této práci budu vycházet z výše uvedené klasifikace, kterou využiji na vybraných frazeologických jednotkách v praktické části.

1.9.3 KLASIFIKACE PODLE STYLISTICKÉHO ZABARVENÍ

Frazeologismy se hojně využívají ve všech stylech, ale s odlišnou funkcí. V odborném a administrativním stylu se používají složené termíny, např. *зуб мудрости, восклицательный знак, наклонная плоскость, центр тяжести, глухие согласные* apod. Tato spojení mohou mít však i přenesený význam, např. *Иван Ильич всё более и более переносил центр тяжести своей жизни в службу*. V umělecké literatuře, publicistice a v hovorové řeči se do popředí dostává expresivně-stylistická strana frazeologismů. Jde především o to, že vedle spojení, která jsou stylisticky neutrální a používají se v různých stylech, značnou část frazeologické zásoby tvoří obraty se stylistickým zabarvením. Zabarvení může být dvojího typu – zvýšené (knižní frazeologismy) a snížené (hovorové frazeologismy). Tímto způsobem se rozlišují 3 skupiny frazeologismů (Кохтев, Розенталь 1986: 7):

1) mezistylové (neutrální) frazeologismy, které mohou být použity v libovolném funkčním stylu – *идти на встречу, сойти с ума*;
2) knižní frazeologismy – *брать на себя смелость, дамоклов меч, заснуть вечным сном*;
3) hovorové frazeologismy – *высосать из пальца, клевать носом, от мала до велика*.

V závislosti na tom, jakou funkci frazeologismy v řeči zastávají, se dělí na dvě velké skupiny (Сазонова 1963: 105 – 106):

1) neutrální, do které patří mezistylové frazeologismy – *говорить* (что-нибудь) *в глаза, стоять на своём, слово за слово*;

2) expresivně-emocionální, do které spadají knižní a hovorové frazeologismy – *положить зубы на полку*, *у чёрта на куличках*, *битый час*.

Expresivně-emocionální frazeologismy, jak bylo již zmíněno, mají snížené nebo zvýšené zabarvení. Snížené zabarvení může mít význam humorný, humorně-laskavý, ironický nebo familiární.

1.9.4 KLASIFIKACE Z MORFOLOGICKÉHO HLEDISKA

Podle své gramatické struktury se frazeologismy dělí na dvě velké skupiny (Фомина, Бакина 1985: 18):

1) frazeologismy, které jsou ucelenými větami – *Повторенье – мать ученья*; *Ум хорошо, а два лучше*;
2) frazeologismy, které jsou slovním spojením – *золотые руки*, *в двух шагах*.

Každá z těchto skupin se dále dělí na podskupiny. Frazeologismy, které představují ucelené větné celky, se dělí na:

1) frazeologismy, které jsou komunikativní jednotkou a předávají celé sdělení – *тише едешь – дальше будешь*;
2) frazeologismy, které jsou nominativní jednotkou a pojmenovávají určitý jev skutečnosti – *дела как сажа бела* (дела плохи).

Frazeologismy druhé skupiny, které jsou strukturně ekvivalentní se slovním spojením, se mohou vytvářet podle následujících modelů:

1) adjektivum + substantivum (A + S) – *золотой фонд*, *целую вечность*, *крокодиловы слезы*;
2) substantivum + substantivum ve 2. pádě (S +S´) – *корень зла*, *точка зрения*, *цветы жизни*;
3) adjektivum + substantivum + substantivum ve 2. pádě (A + S + S´) – *последний крик моды*, nebo modifikace tohoto modelu (SAS´) – *люди доброй воли*;
4) substantivum + substantivum s prepozicí (S + S_p) – *горе от ума*, nebo modifikace (SAS_p) – *сказка про белого бычка*;
5) adjektivum + substantivum s prepozicí (A + S_p) – *на седьмом небе*, *от всего сердца*, *без задних ног*;
6) substantivum s prepozicí + substantivum ve 2. pádě (S_p + S´) – *до глубины души*, *в пылу гнева*;

7) substantivum s prepozicí + substantivum s prepozicí (S_p + S_p) - *изо дня в день*, *с корабля на бал*;
8) slovesné frazeologismy podle vzoru: verbum + substantivum bez prepozice nebo s prepozicí (V + S nebo V + S_p) - *бить баклуши*, *носить на руках*;
9) verbum + adverbium (V + Ad) - *видеть насквозь (кого)*, *знать назубок*;
10) slova téhož slovního druhu + souřadicí spojka – *день и ночь*, *туда и сюда*;
11) slova různých slovních druhů s komparativní/komparační a podřadicí spojkou - *как снег на голову*, *хоть в петлю лезь*;
12) slova různých slovních druhů s částicí *не – не робкого десятка*, *не от мира сего*;
13) substantivum + substantivum, obě složky v 1. pádě – *душа-человек*, *бой-баба*.

Podle Příruční mluvnice češtiny (Grepl 2012: 71) se mezi nejčastější strukturní typy nevětných frazeologismů řadí:

1) frazémy s funkcí slovesnou, obsahující sloveso – *měnit barvu, dopadnout bledě*
2) frazémy s funkcí jména v nominativu, vzniklé kombinací adjektiva a substantiva – *jidášský groš, růžové brýle*
3) frazémy s funkcí jména v nominativu, vzniklé kombinací substantiv – *lev salónů, zkouška ohněm*
4) frazémy s funkcí adverbiální, vzniklé kombinací substantiva a adjektiva, případně několika substantiv v jiných pádech než v nominativu – *levou rukou, s klidem Angličana*
5) frazémy z neautosémantických komponentů – *pro nic za nic, bodejť by ne/jo*.

Zmíněné klasifikace využiji níže v praktické části, kde rozdělím frazeologismy na větné a nevětné konstrukce.

Podle vzájemného vztahu frazeologismu s jakýmkoli slovním druhem a podle shody syntaktické funkce ve větě, je možné stanovit následující lexikálně-gramatické kategorie frazeologismů (Фомина, Бакина 1985: 21):

1) jmenné (nominální), které označují osobu nebo předmět – *синий чулок* (сухая педантка, лишенная женственности), *ахиллесова пята*;

2) slovesné (verbální), které spojuje společný význam děje – *становиться в тупик* (оказываться в затруднительном положении), *терять голову* (лишаться самообладания);
3) adjektivní, které označují jakostní charakteristiku osob a předmětů – *мало каши ел* (молод, неопытен или недостаточно силен), *короче воробьиного носа* (очень маленький);
4) adverbiální, které mají význam jakostní charakteristiky děje nebo míru jakostní charakteristiky osob – *на широкую ногу* (богато, роскошно), *до мозка костей* (всем существом, целиком, полностью);
5) citoslovečné, které slouží k vyjádření různých pocitů, emocí a pohnutek – *черт возьми!* (восклицание удивления, досады или негодования), *ну и ну!* (употребляется при выражении удивления).

2. PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části uvedu obecné informace o vyexcerpovaných frazeologismech a pokusím se roztřídit shromážděné frazeologismy do různých kategorií zmíněných v teoretické části.

2.1 FRAZEOLOGISMY V ČÍSLECH

Z Česko-ruského frazeologického slovníku (Mokienko, Wurm 2002) a Rusko-českého frazeologického slovníku (Stěpanova 2007) jsem vyexcerpovala celkem 159 frazeologismů obsahujících komparativní a superlativní tvary. V 93 případech se jedná o frazeologismy ruské a zbylých 66 se řadí mezi české. Ruské frazeologismy jsem rozdělila do dvou skupin: frazeologismy s komparativem (obsahující 68 jednotek), a frazeologismy se superlativem (obsahující 25 jednotek). Úplný seznam frazeologismů rozdělený na české, ruské, komparativ a superlativ bude uveden v příloze.

Zvláštní pozornost jsem věnovala takovým ruským frazeologismům, ve kterých se vyskytovaly tvary *лучший* a *меньший*. Jelikož každý z těchto komponentů může mít význam jak komparativního, tak superlativního tvaru. Takovýchto frazeologismů jsem zaznamenala celkem 10 a z hlediska sémantiky jsem je přiřadila k jedné či druhé skupině. Jedná se o následující frazeologismy:

оставляет желать лучшего что	*mohlo by to být lepší*
по меньшей мере	*přinejmenším*
уходить / уйти в лучший мир	*odejít na onen svět*
в лучшем виде (сделать что)	*odvést čistou práci*
(отложить, припрятать что) до лучших времен	*(odložit, schovat co) na lepší časy*
есть надежда на лучшее	*blýská se na lepší časy*
видать лучшие дни	*pamatovat lepší časy*
помнить (знавать, знать) лучшие времена	*pamatovat (vídat) lepší časy*
братья (наши) меньшие	*1. chudina, 2. zvířata*
из двух зол выбирать/выбрать меньшее	*ze dvou zel vybrat to menší*

V českých frazeologismech je v 51 případech zastoupen komparativ a v 15 případech superlativ. Značnou převahu mají tedy v obou jazycích frazeologismy obsahující komparativ. Tento jev není překvapivý, poněvadž většina českých i ruských frazeologismů je založena na srovnávání či porovnávání s jistým předmětem, osobou/zvířetem (skupinou osob/zvířat) či dějem apod.

Pro přehled uvedu, které tvary a v jakém počtu (bude uvedeno v závorce) se vyskytovaly ve formě komparativu a superlativu. Mezi ruské nejfrekventovanější tvary v podobě komparativu patří následující: *лучше/лучший* (13), *выше* (5), ve čtyřech frazeologismech se vyskytovaly tvary jako *меньше/меньший*, *легче*, *хуже*, *ниже*, *раньше*, *дальше* (z toho dva obsahovaly tvar *подальше*), *слаще* (3), u tvarů *короче*, *тише*, *дороже*, *проще*, *дешевле* (z toho jeden obsahoval tvar *подешевле*), *более*, *паче* a *позже* se každý vyskytoval ve dvou frazeologismech.

Mezi slova, která se vyskytovala pouze v jednom frazeologismu, patří: *непогрешимее*, *страшнее*, *старшее*, *чернее*, *яснее*, *быстрее*, *краше*, *потуже*, *ближе*, *скорее*, *больше* a *шире*. V pěti ruských frazeologismech se vyskytovaly současně dva tvary komparativu.

Co se týče českých nejfrekventovanějších tvarů v podobě komparativu, největší zastoupení měly tyto: *lepší* (10), *více/víc* (6), *dříve/dřív* (5), *dále/dál* (5), *raději/radši* (5), *delší* (3), *méně/míň* (3). Každý z tvarů *horší*, *větší*, *menší* a *výše* se vyskytoval ve dvou frazeologismech. K tvarům, které se vyskytovaly pouze v jednom frazeologismu, patří: *císařštější*, *hrubší*, *starší*, *širší*, *hořejší*, *chytřejší*, *jasnější*, *slabší*, *později* a *snáze*. Ve třech českých frazeologismech se vyskytovaly dva tvary komparativu.

V ruských frazeologismech se superlativem měl největší zastoupení tvar *высший* (6), následovaly tvary *самый последний* (3) a *древнейший* (2). Ostatní tvary se vyskytovaly pouze jednou. Např.: *низший*, *лучший*, *дрожайший*, *самый последний*, *наименьший*, *покорнейше* apod.

Superlativ v českých frazeologismech byl nejvíce zastoupen tvary *nejmenší* (3) a *nejlepší* (3). Následovaly tvary *nejvyšší* (2) a *nejraději* (2). Ostatní tvary *nejkratší*, *nejtěžší*, *nejdelší*, *nejhorší* a *nejvíce* se vyskytovaly pouze v 1 frazeologismu.

2.2 ROZDĚLENÍ FRAZELOGISMŮ DLE POČTU AUTOSÉMANTICKÝCH SLOV

Dle míry lexikálního významu se slova (slovní druhy) rozdělují na plnovýznamová (autosémantika) a neplnovýznamová (synsémantika). Autosémantika mají samostatný význam a ve větě plní funkci větných členů. K autosémantikům patří: substantiva, adjektiva, slovesa, adverbia. V některých pojetích se k nim řadí i zájmena, číslovky[2]. Tyto slovní druhy bývají také označovány jako slova lexikálně-gramatická, poněvadž vedle lexikálního významu mají i význam gramatický. Synsémantika jsou svým významem závislá na plnovýznamových slovech. Tradičně se k nim řadí předložky, spojky a částice. Zpravidla se jedná o neohebná slova, která ve větě neplní funkci větných členů. Synsémantika jsou označována jako slova gramaticko-lexikální, protože mají významnou funkci gramatickou, ale mohou mít také lexikální význam. Pro tuto práci se ale zaměřím jen na první skupinu tedy autosémantika (budu vycházet z širšího zařazení, do kterého spadají i zájmena a číslovky), jejichž počet v daných frazeologismech bude uveden v následující tabulce. Jako první uvádím tabulku zaměřenou na ruské frazeologismy.

Ruské frazeologismy

Počet plnovýznamových slov	Počet frazeologismů
2	42
3	36
4	10
5	5
Celkem	93

Největší počet plnovýznamových slov (5) se vyskytovalo celkem v pěti ruských frazeologismech, jsou to:

- *лучше синица в руках, чем журавль в небе*

[2] Podle Příruční mluvnice češtiny (Kolektiv autorů 2012) se vyčleňují specifické slovní druhy. „Specifické postavení v rámci dichotomie autosémantika-synsémantika zaujímají zájmena (a též zájmenná příslovce). Funkčně mohou ve výpovědích nahrazovat autosémantika, svými vlastnostmi se však od nich liší. Jejich úkolem není pojmenovávat, ale především zastupovat, ukazovat a odkazovat.“

- *легче верблюду пройти сквозь игольное ушко*

- *один ум хорошо, два лучше*

- *самое плохое у него уже позади*

- *быть более католиком, чем (сам) папа римский.*

Naopak nejmenší počet autosémantik (2) se vyskytoval ve 42 ruských frazeologismech. Jedná se tedy o nejpočetnější skupinu ruských frazeologismů, co se týče počtu plnovýznamových slov. Do této skupiny se řadí např.:

- *старшее поколение*

- *яснее ясного*

- *по меньшей мере*

- *благодарю покорнейше*

- *легче на поворотах*

- *страшнее войны*

- *он лучше.*

České frazeologismy

Počet plnovýznamových slov	Počet frazeologismů
1	1
2	19
3	24
4	14
5	7
7	1
Cekem	66

Nejmenší počet plnovýznamových slov (1) obsahoval pouze jeden český frazeologismus:

- *jen dál.*

Na rozdíl od ruských se mezi české frazeologismy řadí i jeden, který obsahuje celkem 7 plnovýznamových slov, a to: *nechte to koňovi (ten má větší hlavu)*.

Největší počet českých frazeologismů, celkem 24, obsahovalo tři plnovýznamová slova. Níže uvádím několik zástupců z této početné skupiny.

- *mít nejvíce ze hry*

- *slova nejtěžšího kalibru*

- *dřív dozrál, než rozkvetl*

- *je širší než delší*

- *člověk hrubšího zrna*

2.3 ROZDĚLENÍ FRAZELOGISMŮ NA VĚTNÉ A NEVĚTNÉ

V následující kapitole rozdělím shromážděné frazeologismy do dvou skupin, a to na větné, které obsahují ucelené větné celky, a nevětné, které představují jen slovní spojení. Při určování jsem se setkala s několika výrazy, které by se daly označit za výpovědi a eliptické věty. Rozdíl mezi větou (větným celkem) a výpovědí je dle Marie Sochrové (Cit. podle: Sochrová 2007: 35) následovný: *„Věta = abstraktní jazyková jednotka (vzorec, schéma), která se neváže na konkrétní komunikační situaci. Jejím jádrem je přísudek (nejčastěji sloveso v určitém tvaru). Výpověď = konkrétní realizace věty, a to v projevu mluveném nebo psaném; je vázána na konkrétní komunikační situaci; skládá se obvykle z několika výrazů, ale může ji tvořit i jediný výraz…“* Elipsou (eliptickou větou) je nazývána věta neúplná. Jde o vypuštění části výpovědi obsahující informaci, která je známa z kontextu či situace. Určují se dva typy: elipsa kontextová a elipsa situační. Jak je patrné již z názvu, kontextová elipsa vychází z kontextu a schopnosti neopakovat ve větě informaci, která byla sdělena v předešlém textu. Využívá se převážně v odpovědích na otázky (př.: *Kdo opravil auto? –* ***Automechanik.***) nebo

v souvislém textu (př. *Maminka si zašla ke kadeřnici. Nabarvila ji, umyla vlasy a nakonec ostříhala. = **Kadeřnice** ji nabarvila, umyla **ji** vlasy a nakonec **ji** ostříhala*.). V prvním příkladě jsem tučně zvýraznila eliptickou větu a ve druhém příkladě slova, která jsou považována za elipticky vypuštěná. Situační elipsa vychází z komunikační situace. Jako příklad uvádím pozdravy a výpovědi v rozhovorech například v obchodě: *Dobrý den. Dobrý večer. Půl kila brambor. Dvě lahve vodky.* (Kolářová a spol. 2012: 256 – 257)

V této kapitole budu přiřazovat frazeologismy, které vystupují jako výpovědi a eliptické věty, do skupiny větných frazeologismů. Jelikož je ruský jazyk pro mě jazykem výchozím, tak jako první budu v klasifikacích vždy uvádět ruské frazeologismy.

2.3.1 VĚTNÉ FRAZEOLOGISMY

Pokud se zaměřím na ruské frazeologismy, tak z celkového počtu 93 frazeologických obratů se mezi větné frazeologismy řadí pouhých 20 jednotek. Jak bylo zmíněno výše, mezi ně se řadí i výpovědi a eliptické věty. Př.:

- *Один ум хорошо, два лучше.*

- *Самое плохое у него уже позади.*

- *Тише воды, ниже травы.*

- *Тише едешь, дальше будешь.*

- *Уговор дороже денег.*

- *Хрен редьки не слаще.*

- *Лучше синица в руках, чем журавль в небе.*

Za eliptické věty by se daly považovat frazeologismy typu, neboť můžeme doplnit sloveso:

- *легче на поворотах*

- *лучше некуда*

- *хуже некуда*

Z celkem 66 českých frazeologismů se mezi větné řadí 32 jednotek. V porovnání s ruskými frazeologismy se v těch českých vyskytoval téměř shodný počet větných i nevětných frazeologických obratů. Níže uvádím několik zástupců z této početné skupiny.

- *vídal lepší časy*

- *to je staršího data*

- *nese hlavu výše než mu narostla*

- *kuře bude chytřejší než slepice*

- *dřív dozrál, než rozkvetl*

- *jede se dál*

- *jen dál*

2.3.2 NEVĚTNÉ FRAZEOLOGISMY

Mezi nevětné ruské frazeologismy jsem zařadila celkem 73 frazeologických jednotek. Nevětné frazeologismy, které představují slovní spojení se mohou vytvářet podle 13 modelů, které ve své práci *Фразеология современного русского языка* (Москва 1985) uvedly N. D. Fomina a M. A. Bakina viz. kapitola 2.10.4 V této práci jsem s ohledem na strukturu frazeologismů využila pouze 7 následujících modelů:

1) adjektivum + substantivum (A + S)

- *высший класс*

- *высший круг*

- *древнейшая профессия*

2) adjektivum + substantivum + substantivum ve 2. pádě (A + S + S´)

Tento model, přesněji jeho modifikace (S + A + S´), se vyskytoval pouze jednou.

- *линия наименьшего сопротивления*

3) adjektivum + substantivum s prepozicí (A + S_p)

- *до мельчайших подробностей*

- *до лучших времен*

- *в высшей степени*

- *в лучшем виде*

- *по меньшей мере*

4) verbum + adverbium (V + Ad)

- *выше летать*

- *послать подальше*

5) slova téhož slovního druhu + souřadicí spojka

V následujících příkladech slovní druh představují adverbia ve formě jednoduchého komparativu.

- *ни больше, ни меньше*

- *ни раньше, ни позже*

- *раньше или позже*

6) slova různých slovních druhů s komparativní/komparační a podřadicí spojkou

- *как нельзя более кстати*

- *как нельзя лучше*

Frazeologismus *как нельзя лучше* je ruský výraz pro velmi dobře, skvěle apod. Původně bylo výrazem myšleno: udělat cokoli tak, aby všichni říkali: »Нельзя лучше«.

7) slova různých slovních druhů s částicí *не*

- *не видеть дальше своего носа*

- *не иметь ни малейшего понятия*

Do skupiny českých nevětných frazeologismů jsem zařadila celkem 34 frazeologických jednotek. Podle Příruční mluvnice češtiny (Grepl 2012) se nevětné frazeologismy nejčastěji řadí do pěti typů konstrukcí. S ohledem na strukturu vyexcerpovaných frazeologismů jsem využila pouze tři následující konstrukce:

1) frazémy s funkcí slovesnou, obsahující sloveso

   - *vykopnout (kopnout) výš koho*

   - *přijít k nejlepšímu*

2) frazémy s funkcí jména v nominativu, vzniklé kombinací adjektiva a substantiva

   - *lepší lidé*

   - *menší zlo*

   - *slabší pohlaví*

   - *nejvyšší čas*

3) frazémy s funkcí adverbiální, vzniklé kombinací substantiva a adjektiva, případně několika substantiv v jiných pádech než v nominativu

   - *do nejdelší smrti*

   - *při nejlepší vůli*

   - *v nejvyšší míře*

2.4 ROLE KOMPARATIVU/SUPERLATIVU V DANÉM FRAZEOLOGISMU Z HLEDISKA SYNTAXE

Jak bylo již zmíněno v teoretické části, adjektiva bývají ve větě nejčastěji shodným přívlastkem, doplňkem nebo jmennou částí přísudku. Co se týče adverbií, tak v případě, že adverbium závisí na slovesu, přídavném jménu nebo jiném příslovci, zastává ve větě funkci příslovečného určení. Pokud závisí na substantivu, má ve větě

funkci přívlastku neshodného. Adverbia mohou také fungovat jako jmenné části přísudku jmenného se sponou vět bezpodmětných.

Ruský komparativ jako součást přívlastku neshodného

Ve většině ruských frazeologismů vystupoval jednoduchý tvar komparativu (zakončený na *-ее/-ей, -е, -ше*) z hlediska syntaxe jako součást přívlastku neshodného. Pro ruský jazyk je charakteristické, že neshodný přívlastek se využívá v mnohem větší míře než v českém jazyce (př. *памятник Пушкину – Puškinův pomník, тетрадь в линейку – linkovaný sešit*). Níže uvádím několik příkladů ruských frazeologismů, ve kterých tvar komparativu vystupuje jako přívlastek neshodný.

- *блат выше Совнаркома*
- *положение хуже губернаторского*
- *удар ниже пояса*
- *удовольствие ниже среднего*
- *проще пареной репы*

Ruský komparativ v roli příslovečného určení

Častým případem byl i komparativ v roli příslovečného určení (nejčastěji způsobu, místa a času). Příslovečné určení (PU) je rozvíjející větný člen, který závisí na slovese, přídavném jménu nebo příslovci.

Příslovečné určení místa

- *не видеть дальше своего носа*

Příslovečné určení času

- *лень раньше кого родилась*
- *раньше или позже*

Příslovečné určení způsobu

- *затягивать/затянуть ремень потуже*

- *разевай рот шире*

- *короче говоря*

Vyskytly se i případy, kdy v jednom frazeologismu bylo více druhů příslovečných určení. Např. ve frazeologismu *тише едешь, дальше будешь* se vyskytují dvě příslovečná určení a to: *тише* – PU způsobu a *дальше* – PU místa.

Ruský superlativ v roli přívlastku shodného

- *высший круг*

- *до мельчайших подробностей*

- *идти самым коротким путем*

- *самое последнее дело*

- *моя (твоя, ваша и т.п.) дражайшая половина*

V jednom případě vystupoval tvar superlativu v roli podmětu, a to v následujícím frazeologismu: *самое плохое у него уже позади*. Ojedinělým případem byl i tvar superlativu v roli příslovečného určení způsobu, a to: *благодарю покорнейше.*

Český komparativ v roli přívlastku shodného

- *blýskat se na lepší časy*

- *má delší dech*

- *je z lepšího dřeva*

- *hořejších deset tisíc*

- *lepší lidé*

- *je to (tím) horším navrch*

Český komparativ v roli jmenné části přísudku

- *je císařštější než císař*

- *je širší než delší*

- *je to lepší než pár facek*

- *ani o vlas není horší*

- *kuře bude chytřejší než slepice*

Český komparativ v roli příslovečného určení

- *nese hlavu výše než mu narostla*

- *snáze uhlídáš pytel blech*

- *nevidí dále než na svůj nos*

- *to já dřív budu papežem*

Český superlativ v roli přívlastku shodného

Ve většině českých frazeologismech vystupoval tvar superlativu jako přívlastek shodný. Např.:

- *jít nejkratší cestou*

- *(je, má) nejvyšší čas*

- *v nejvyšší míře*

- *do nejdelší smrti*

- *při nejlepší vůli*

- *podle svého nejlepšího vědomí a svědomí.*

Vyskytovaly se i takové případy, kdy superlativ byl součástí přívlastku neshodného:

- *jít cestou nejmenšího odporu*

- *slova nejtěžšího kalibru*

- *linie nejmenšího odporu.*

Český superlativ v roli předmětu

Předmět v dativu

- *přijít k nejlepšímu*

Předmět v akuzativu

- *mít nejvíce ze hry*

2.5 KLASIFIKACE DLE MÍRY EKVIVALENCE

V této části nastíním klasifikaci shromážděných ruských frazeologismů podle toho, zda mají frazeologický ekvivalent v opačném jazyce. Při tom využiji základních typů mezijazykových frazeologických ekvivalentů, které stanovila autorská dvojice V. Mokienko a L. Stěpanova. Z rozsáhlého korpusu frazeologických jednotek vyberu pro názornost od každého typu (pokud se daný typ bude v korpusu nacházet) několik zástupců.

2.5.1 ÚPLNÉ EKVIVALENTY

Do této kategorie jsem zařadila takové frazeologismy, které mají totožnou strukturu, obraznost i přenesený význam.

Ruské:

- *раньше или позже – dříve či později*

- *отложить до лучших времен- odložit na lepší časy*

- *помнить (знавать, знать) лучшие времена – pamatovat (vídat) lepší časy*

- *вторая древнейшая профессия – druhá nejstarší profese*

- *из двух зол выбрать меньшее – ze dvou zel vybrat to menší*

- *быть ниже всякой критики – být pod vší kritiku*

- *тем паче – tím spíše*

České:

- *odložit na lepší časy – отложить до лучших времен*

- *menší zlo – меньшее зло*

- *dříve či později – раньше или позже*

- *linie nejmenšího odporu – линия наименьшего сопротивления*

- *v nejvyšší míře – в высшей степени*

- *víc než dost – более чем достаточно*

2.5.2 ČÁSTEČNÉ EKVIVALENTY

V této části uvádím frazeologické jednotky, které se odlišují např. počtem komponentů (či jiným synonymním komponentem), odlišnou strukturou, slučitelností nebo gramatickými rozdíly, které vyplývají z gramatického systému cílového jazyka.

Ruské:

- *в самую последнюю минуту – na poslední chvíli*

- *ни больше, ни меньше – nic víc, nic míň*

- *благодарю покорнейше – děkuji pěkně*

- *удар ниже пояса – rána (úder) pod pás*

- *высший класс кто, что – první třídy kdo, co*

- *не видеть дальше своего носа – nevidět si (ani) na špičku nosu*

- *высший круг – vyšší kruhy*

- *быть более католиком, чем (сам) папа римский – být papežštější, než papež*

- *слаще сахара – sladký jako cukr*

- лучше некуда – lepší už to být nemůže

- хуже некуда – horší už to být nemůže

- быть хуже маленького – být horší než dítě

- дороже золота что – co je nad zlato

- затягивать/затянуть ремень потуже – utahovat si/utáhnout si opasky

České:

- moje lepší polovice – моя дражайшая половина

- je císařštější než císař – он больше роялист, чем сам король

- lepší lidé – почтенные люди

- slabší pohlaví – слабый пол

- raději by si jazyk ukousl (než by to řekl) – он скорее откусит себе язык (чем это скажет)

- dostat se o krok (krůček) dále – продвинуться на шаг

- nejvyšší čas – давно пора, самое время

- do nejdelší smrti – до самой смерти

2.5.3 RELATIVNÍ EKVIVALENTY

Do skupiny relativních ekvivalentů jsem zařadila takové frazeologismy, u kterých se vyskytuje částečná záměna obraznosti, avšak dochází k významové shodě.

Ruské:

- когда скорее рак (на горе) свистнет – až naprší a uschne

- один ум хорошо, два лучше – víc hlav, víc ví

- *он ни на йоту не лучше (не хуже) – ani o vlas není lepší (horší)*

- *лучше синица в руках, чем журавль в небе – lepší vrabec v hrsti, než holub na střeše*

- *от греха подальше – dál od toho*

- *яснее ясного – nad slunce jasnější*

- *послать подальше кого – poslat do háje (hajzlu) koho*

- *блат выше Совнаркома у кого – má strýčka kde, má tlačenku*

České:

- *je širší než delší – он сам себя шире*

- *kuře bude chytřejší než slepice – яйца будут учить курицу*

- *slova nejtěžšího kalibru – грязные слова*

Často se ve frazeologických jednotkách vyskytují např. kulturní či historická specifika dané země tzv. reálie. Ani ruské frazeologismy nejsou výjimkou, důkazem je ruský výraz *блат выше Совнаркома у кого*, ve kterém typicky ruskou reálii představuje právě slovo *Совнарком*[3].

[3] Jedná se o zkratkové slovo instituce Совет Народных Комиссаров. V letech 1917 – 1945 tato instituce vystupovala jako vyšší výkonný a řídící orgán státní moci SSSR, svazových a nezávislých republik.

2.5.4 FRAZEOLOGICKÉ ANALOGY

V následující skupině jsem uvedla zástupce frazeologismů s rozdílnou obrazností, podobnou nebo poněkud rozdílnou strukturou, disponující společným významem a stylistickým zabarvením.

Ruské:

- *уговор дороже денег – slovo se musí držet*

- *есть надежда на лучшее – blýská se na lepší časy*

- *самое плохое у него уже позади – je z toho venku (z nejhoršího)*

- *быть в самом полном соку – být na vrcholu sil, jen kvést*

- *лень раньше кого родилась – práce nevoní komu, dává od práce ruce pryč*

České:

- *je z nejhoršího venku – самое плохое у него уже позади*

- *blýskat se na lepší časy – есть надежда на лучше*

- *má delší dech – он выносливый*

- *nese hlavu výše než mu narostla – он ходить задрав нос*

- *je ho lepší šatit než živit – его не прокормишь*

2.5.5 BEZEKVIVALENTNÍ FRAZEOLOGISMY

Jedná se o takové frazeologismy, které obsahují reálie dané země, jsou spjaty s tradicí a historií určitého národa. U těchto frazeologismů se neuvádí překlad do jiného jazyka z důvodu ztráty svého osobitého charakteru.

Ruské:

- *легче на поворотах – pomalu (pozor) s tou flintou*

- *короче воробьиного носа – nemá dlouhého trvání, má jepičí život*

- *положение хуже губернаторского – nepříjemná situace,malér, průšvih*

- *больше всех надо кому – všude strká svůj nos*

- *тише едешь, дальше будешь – spěchej pomalu*

- *тише воды, ниже травы –* 1. *být jako úkropeček, být krotký jako beránek*

2. *být mouchy snězte si mě*

3. *tvářit se jako beránek, být vlk v beránčí kůži*

České:

- *je to lepší než pár facek – и на том спасибо*

- *má víc štěstí než rozumu – дурака бог бережет*

- *snáze uhlídáš pytel blech – дело нелегкое*

- *dřív než řekneš papež – и ахнуть не успеешь*

- *musíš (můžeš) jít o numero dál – ты ошибся адресом*

ZÁVĚR

V této bakalářské práci s názvem Komparativní a superlativní tvary v českých a ruských frazeologismech jsem se zabývala frazeologickými jednotkami, ve kterých se vyskytovala adjektiva či adverbia v náležitém tvaru. Mým cílem bylo získat co nejvíce excerpcí s těmito náležitostmi a následně je pak roztřídit dle různých kritérií.

Bakalářskou práci tvoří dvě části, teoretická a praktická. Teoretická část se skládá z morfologického a frazeologického oddílu. V prvním z nich jsem se zabývala problematikou stupňování ruských a českých adjektiv a adverbií. Podrobněji jsem věnovala pozornost u obou jazyků tvorbě komparativu, poněvadž se jedná o složitější operaci. Také jsem nastínila, jaký větný člen nejčastěji představují tvary komparativu a superlativu ve větě. Druhá podkapitola teoretické části byla věnována samotné frazeologii jako vědní disciplíně. Představila jsem několik definic pojmu frazeologie od českých i ruský jazykovědců a nakonec jsem vycházela z definice od V. V. Vinogradova. Neopomenula jsem ani vysvětlení pojmu frazeologická jednotka (obrat, frazeologismus) a uvedla jsem její charakteristické rysy s výkladem. Dalším bodem byla samotná klasifikace frazeologismů, do které jsem zařadila obecné rozdělení frazeologických jednotek podle V. V. Vinogradova. Mnoho klasifikací frazeologismů se zabývalo vztahem mezi originálem a překladem a proto jsem uvedla dvě nejznámější od A. V. Fjodorova a autorské dvojice V. Mokienka a L. Stěpanové, kterou jsem také neváhala využít v praktické části. Z morfologického hlediska jsem uvedla klasifikaci frazeologismů, která je rozděluje na ustálené větné celky či slovní spojení.

Praktickou část jsem započala obecným vyčíslením vyexcerpovaných jednotek. Z Česko-ruského frazeologického slovníku (Mokienko, Wurm 2002) a Rusko-českého frazeologického slovníku (Stěpanova 2007) jsem vyexcerpovala celkem 159 frazeologismů obsahujících komparativní a superlativní tvary. V 93 případech se jedná o frazeologismy ruské a zbylých 66 se řadí mezi české. U obou jazyků jsem frazeologismy rozdělila do 2 skupin: frazeologismy s komparativem a frazeologismy se superlativem. U obou jazyků převládal ve frazeologismech tvar komparativu (ruské – 68, české – 51). Nejčastějším ruským tvarem v podobě komparativu byl tvar *лучше/лучший*, který se vyskytoval celkem ve třinácti frazeologismech. Stejně tomu bylo i u nejčastějšího českého tvaru v podobě komparativu, kterým byl také tvar *lepší*

a vyskytoval se v deseti případech. Zbylé frazeologické jednotky obsahovaly tvar superlativu (ruské – 25, české – 15). Nejfrekventovanějším ruským tvarem superlativu byl tvar *высший*, který vystupoval celkem v šesti frazeologismech. Český nejčastější tvar komparativu má dva zástupce a to: *nejmenší* a *nejlepší*, každý z nich se objevil ve třech frazeologismech. Dále jsem pokračovala ve vyčíslení počtu autosémantických slov ve frazeologismech. Jelikož většina vyexcerpovaných jednotek se týkala kratších slovních spojení, tak se v nejvíce českých i ruských frazeologismech objevovaly 2 – 3 plnovýznamová slova. V další podkapitole jsem věnovala pozornost větným a nevětným frazeologismům. Zatímco u ruských frazeologismů převažovaly ty nevětné (73), u českých byl počet téměř shodný s větnými, z celkového počtu 66 frazeologických jednotek jich 34 vystupovalo jako nevětné. V této podkapitole jsem využila klasifikaci zmíněnou v teoretické části a rozdělila jsem ruské nevětné frazeologismy podle autorské dvojice N. D. Fomina a M. A. Bakina do sedmi z celkem třinácti modelů. Předposlední podkapitolu jsem věnovala roli komparativu/superlativu v daném frazeologismu z hlediska syntaxe. Dospěla jsem k závěru, že ruský komparativ převládá v roli přívlastku neshodného a příslovečného určení (nejčastěji času a způsobu). Ruský superlativ se nejčastěji vyskytoval v roli přívlastku shodného. Český komparativ vystupoval ve většině případů v roli přívlastku shodného, jmenné části přísudku a stejně jako u ruských frazeologismů i v roli příslovečného určení. Český superlativ se nejčastěji vyskytoval v roli přívlastku shodného, vyskytovaly se ale i případy, kdy byl považován za předmět. V poslední podkapitole jsem nastínila klasifikaci českých a ruských frazeologismů podle toho, zda mají frazeologický ekvivalent v opačném jazyce. Při tom jsem využila základních typů mezijazykových frazeologických ekvivalentů zmíněných v teoretické části, které stanovila autorská dvojice V. Mokienko a L. Stěpanova.

RESUMÉ

Настоящая бакалаврская работа посвящена теме сравнительных и превосходных степеней в чешских и русских фразеологизмах. Фразеология – это лингвистическая дисциплина, которая постоянно развивается. В многих фразеологизмах отражается культурно-исторический контекст данной страны, поэтому они становятся непереводимыми слвосочетаниями в переводах на иностранные языки.

Целью моей бакалаврской работы является анализ фразеологических единиц, заключающих в себе сравнительную или превосходную степень прилагательных или наречий на русском и чешском языках. Кроме того, основной задачей является классификация данных словосочетаний по разным критериям и общим свойствам.

Бакалаврская работа делится на две основные части – практическую и теоретическую. В начале теоретической части внимание уделяется проблематике образования степеней сравнения русских и чешских имен прилагательных и наречий. Вследствие того, что работа посвящена фразеологическим единицам, то надо было уделить внимание также самой фразеологии как научной дисциплине. Практическая часть опирается сведений, полученных на основе теоретической части. В ней подробно представлена количественная информация о собранных фразеологических единицах и дается классикикация на разные группы с учетом разных критерий.

Что касается первой главы теоретической части, я сочла очень важным представить общую характеристику имен прилагательных, которые являются вместе с наречиями сутью этой работы. При этом я упомянула, что имена прилагательные делятся по их значению на качественные, относительные и притяжательные. Вместе с тем качественные имена прилагательные способны образовать степени сравнения – сравнительную и превосходную, причем исходная форма называется положительной. У русских прилагательных различаются две формы сравнительной степени – простая (синтетическая) и составная (аналитическая). У каждой формы приводятся способы их образования, в том числе и их исключения. Образование превосходной степени имеет также двойную

форму, причем сложную форму можно образовать тремя способами. В конце данной части находится таблица с грамматическими функциями отдельных степеней сравнения в русском языке. Затем излагается проблематика образования чешских степеней сравнения имен прилагательных. Рассмотрев данные факты языковой системы, я пришла к выводу, что образование русской сравнительной и превосходной степеней сравнения имен прилагательных по сравнению с чешскими более сложно. Дальше я занималась русскими и чешскими наречиями. Образование степеней сравнения русских наречий считается почти сходным с образованием степеней сравнения имен прилагательных. Что касается чешских наречий, надо упомянуть, что некоторые из них образуют компаратив от другой формы чем положительная степень. Речь идет о самых употребительных словах, как например, *dobře, mnoho, zle, brzy* и т.д. Данный морфологический раздел завершается таблицей, показывающей граматическую функцию степеней сравнения чешских наречий.

Вторая часть теоретической части посвящена вопросам фразеологии как частной лингвистической дисциплины. В каждом языке существуют устойчивые словосочетания, значение которых не вытекает из значения отдельных компонентов. Последние лишаются собственного лексического значения и образуют совсем новый смысл. Во вступительной части даются дефиниции фразеологии в качестве науки, фразеологических единиц разных русских и чешских авторов, приводятся разные характеристики и свойства фразеологических единиц и их признаки. Термин фразеология возник из греческих слов *phrasis* и *logos*, что буквально означает науку о обращениях (выражениях). В. В. Виноградов стал называть такие выражения фразеологическими единицами. Чтобы фразеологизмы отделить от других языковых единиц, как, например, слов или свободных словосочетаний, надо было определить несколько характерных признаков фразеологической единицы. Важно сказать, что этой проблематикой занималось много лингвистов, и поэтому оказалось несколько разных вариантов. Однако большинство из них принимает во внимание следующие основные свойства фразеологической единицы: воспроизводимость, семантическая целостность, устойчивость и эмоционально-экспрессивная насыщенность. Некоторые свойства фразеологической единицы сходны со свойствами слов. Речь

идет об однозначности, многозначности, омонимии, синонимии и антонимии, причем синонимичные формы появляются редко.

Последняя глава теоретической части сосредоточена на классификации фразеологизмов по разным критериям. Данный вопрос разработан многими теоретиками-фразеологами в отечественной и русской лингвистике, следовательно я выбрала только несколько из них.

Весь фразеологический материал был разделен основоположником русской фразеологии – В. В. Виноградовым. В его классификации выделяются три типа оборотов: фразеологические сращения, фразеологические единства и фразеологические сочетания. В зависимости от того, что вышеуказанные типы многообразны, И. К. Сазонова описивает в публикации *Лексика и фразеология современного русского языка* отдельные типы подробнее. Н. М. Шанский предложил выделить еще четвертый тип, включающий фразеологические выражения, к которым относятся крылатые выряжения, пословицы и поговорки. Много лингвистов выдвигали вопрос включить ли эти выражения во фразеологию, но у большинства из них не существует единогласное мнение.

Если говорить о классификации, касающейся способа перевода фразеологизмов, надо упомянуть типы соответсвий между фразеологией оригинала и перевода русского теоретика А. В. Федорова. Данный теоретик перевода выделяет следующие типы: 1) идиома передается идиомой, 2) фразеологическое единство – устойчивым сравнением, 3) фразема – свободным словосочетанием и 4) фразема – лексемой. Проблематикой перевода фразеологизмов занимались также выдающиеся авторы В. Мокиенко и Л. Степанова в публикации *Русская фразеология для чехов*, в которой определили основные типы межьязыковых фразеологических эквивалентов: 1) полные эквиваленты, 2) частичные эквиваленты, 3) относительные эквиваленты и 4) безэквивалентные фразеологизмы. Следовательно, дается их краткая характеристика.

В следующей классификации я занималась стилистической окраской. Фразеологизмы богато представлены во всех стилях, но с различной функцией. Например, в научном и административном стилях используются составные термины, которые могут иметь переносное значение. В художественной литературе, публицистике и разговорной речи востребован экспрессивно-стилистический потенциал фразеологизмов. Дело в том, что большинство

фразеологического запаса содержит обращения со стилистической окраской. И. К. Сазонова представила основное разделение фразеологизмов в зависимости от того, какую функцию они выполняют в предложении. По ее словам выделяются две обширные группы: 1) нейтральные фразеологические единицы и 2) экспрессивно-эмоциональные фразеологизмы.

Последняя глава теоретической части посвящена классификации фразеологизмов с морфологической точки зрения. В публикации *Фразеология современного русского языка* Н.А. Фомина и М.А. Бакина разделили фразеологизмы на две крупные группы: фразеологизмы, которые представляют собой законченные предложения, и фразеологизмы, которые представляют собой словосочетания, причем каждая из вышеприведенных групп делится на разные подгруппы. Не только данную классификацию я употребила в практической части моей бакалаврской работы.

Практическая часть включает пять глав. В первой главе я подробно представила количественную характеристику собранных фразеологических единицах. Русские фразеологизмы и обороты я выписала из *Русско-чешского фразеологического словаря*, автором которого является Л. Степанова. Публикация *Чешско-русский фразеологический словарь*, опубликованный В. Мокиенко и А. Вурмом являлся источником чешских фразеологических единиц. Вообщем мне удалось найти 159 фразеологизмов, составной частью которых является имя прилагательное или наречие в форме сравнительной или превосходной степени. Я работала с 93 русскими и 66 чешскими фразеологическими единицами. Большинство русских фразеологизмов содержит компаративные формы (68). К русским фразеологизмам, содержащим суперлатив относится 25 единиц. Особое внимание я уделяла русским обращениям с компонентами *лучший* и *меньший,* поскольку они могут выступать как в качестве компаратива, так и суперлатива. Что касается чешской фразеологии, компаратив выступает в 51 примере и суперлатив в 15 фразеологизмах. Из этого вытекает, что в обоих языках преобладают конструкции со сравнительной степенью. Среди самых частых русских компонентов в виде компаратива являются *лучше/лучший* (13) и *выше* (5). У пяти русских фразеологизмов встречались две формы компаратива одновременно. К самым частым чешским словам в виде компаратива относятся *lepší* (10) и *víc/více* (6). Две формы сравнительной степени появились одновременно

в трех чешских фразеологизмах. Что касается превосходной степени, то самыми частыми компонентами русской фразеологии являются *высший* (6) и *самый последний* (3). К самым частым чешским представителям суперлатива относятся *nejmenší* (3) и *nejlepší* (3).

Основной задачей второй главы имеется классификация фразеологизмов по количеству полнозначных слов в их составе. Сначала дается короткое изложение о том, какие части речи принадлежат к полнозначным словам. Наряду с этим я создала в обоих языках две таблицы с количественной информацией полнозначных слов и показала их примеры.

Третья глава практической части посвящена фразеологизмам, представляющим собой законченные предложения и словосочетания. В моем фразеологическом корпусе содержится несколько выражений, входящих в состав высказываний и эллиптических предложений. Это, например, *легче на поворотах*, *хуже некуда*, *час от часу не легче*, *jede se dál*, *víc ani ránu* и другие. На основе данной классификации я сделала вывод, что только 20 русских фразеологизмов относится к группе законченных предложений. По сравнению с русскими, количество чешских фразеологизмов, представляющих законченные предложения почти совпадает с количеством фразеологических единиц, входящих в состав словосочетаний.

Цель четвертой главы – анализировать грамматическую функцию степеней сравнения в русском и чешском языках. В большинстве русских фразеологизмов выступал компаратив в качестве составной части несогласованного определения. В качестве примера можно назвать: *положение хуже губернаторского*, *удовольствие ниже среднего*. Частым случаем являлось также обстоятельство места (напр. *не видеть дальше своего носа*), времени (*лень раньше кого родилась*) и образа действия (*затягивать/затянуть ремень потуже*). Что касается суперлатива, то он выступал в большинстве случаев в качестве согласованного определения (*высший круг*, *самое последнее дело*, *идти самым коротким путем*). Чешский компаратив в качестве согласованного определения имелся в следующих примерах: *blýskat se na lepší časy*, *má delší dech*, *hořejších deset tisíc* итд. Чешский компаратив выступал также именной частью сказуемого *(je širší než delší*, *je to lepší než pár facek*) и часто обстоятельством (*nese hlavu výše než mu narostla*, *snáze uhlídáš*

pytel blech). В большинстве случаев чешская превосходная степень выступала в качестве согласованного определения (*jít nejkratší cestou*, *do nejdelší smrti*).

Последняя глава занимается классификацией фразеологических единиц по типу эквивалентности, в которой я опиралась на классификацию В. Мокиенко и Л. Степановой. Из широкого корпуса фразеологических единиц я сделала выбор и приводила несколько примеров пяти групп фразеологических эквивалентов.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1) BALCAR, M.: *Ruská gramatika v kostce*. Praha, Leda, 1999. ISBN 808592756X.

2) ČERMÁK, F.: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha, Nakladatelství Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1371-0.

3) FILIPEC, J., ČERMÁK, F.: *Česká lexikologie*. Praha, Academia, 1985.

4) GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8.

5) HORALÍK, L.: *Практикум по фразеологии современного русского языка*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1976.

6) KOLÁŘOVÁ, I., HAUSER, P., KLÍMOVÁ, K., ONDRÁŠKOVÁ, K.: *Český jazyk pro studující učitelství 1. stupně základní školy*. Praha, GradaPublishing, a.s., 2012. ISBN 978-80-247-3358-6.

7) MOKIENKO, V., STĚPANOVA, L.: *Ruská frazeologie pro Čechy*. Olomouc, Univerzita Palackého, 2008. ISBN 978-80-244-1916-9.

8) SOCHROVÁ, M.: *Maturita – český jazyk*. Praha, Nakladatelství Fragment, 2007.

9) STĚPANOVA, L.: Česká a ruská frazeologie: diachronní aspekty. Olomouc, Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0795-7.

10) ŠAUR, V.: *Pravidla českého pravopisu s výkladem mluvnice*. Praha, Ottovo nakladatelství, 2004. ISBN 80-71-81-133-5.

11) АЛЕФИРЕНКО, Н. Ф., СЕМЕНЕНКО, Н. Н.: *Фразеология и паремиология*. Москва, Флинта, 2009. ISBN 978-5-9765-0838-5.

12) ВАЛГИНА, Н. С., РОЗЕНТАЛЬ, Д. Э., ФОМИНА, М. *И.: Современный русский язык. Учебник.* Москва, Логос, 2002. ISBN 5-94010-008-2.

13) ЖУКОВ, В. П., ЖУКОВ, А. В.: *Русская фразеология*. Москва, Высшая школа, 2006.ISBN 5-06-005399-7.

14) КОХТЕВ, Н. Н.,РОЗЕНТАЛЬ, Д. Э.: *Русская фразеология*. Москва, Русский язык, 1986.

15) ЛЕКАНТ, П. А., ДИБРОВА, Е. И., КАСАТКИН, Л. Л. и другие: *Современный русский язык*. Москва, Дрофа, 2002. ISBN 5710761443.

16) МЕЛИКЯН, В. Ю.: *Синтаксическая фразеология русского языка. Учебное пособие*. Москва, Флинта, 2013. ISBN 978-5-9765-3.

17) НАЗАРЯН, А. Г.: *Фразеология современного русского языка*. Москва, Высшая школа, 1976.

18) САЗОНОВА, И. К.: *Лексика и фразеология современного русского литературного языка*. Москва, Издательство литературы на иностранных языках, 1963.

19) ТЕЛИЯ, В. Н.: *Что такое фразеология*. Москва, Наука, 1966.

20) ФОМИНА, Н. А., БАКИНА М. А.: *Фразеология современного русского языка*. Москва, Издательство Университета дружбы народов, 1985.

21) ШАНСКИЙ, Н. М.: *Фразеология современного русского языка*. Москва, Высшая школа, 1963.

Slovníky:

22) ČERMÁK, F., HRONEK, J., MACHAČ, J.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky-Přirovnání*,Academia, Praha, 1983.

23) MOKIENKO, V., WURM, A.: *Česko-ruský frazeologický slovník*. Olomouc, Univerzita Palackého, 2002. ISBN 8024404069.

24) STĚPANOVA, L.: *Rusko-český frazeologický slovník*. Olomouc, Univerzita Palackého, 2007. ISBN 9788024417509.

Internetové zdroje:

1) books.google.cz [online]. Neuvedeno. [cit. 2014-11-23]. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=BLrkAgAAQBAJ&pg=PA25&lpg=PA25&dq=%D0%96%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2+%D0%92.+%D0%9F.,+%D0%96%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2+%D0%90.+%D0%92.+%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F+%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F&source=bl&ots=2NpV0ZRnK4&sig=1EGpVJMr635npcoA7FkqyWq7iI&hl=cs&sa=X&ei=XBwgU467B8j8ywPsyID4BQ&ved=0CEMQ6AEwAzge#v=onepage&q=%D0%96%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%20%D0%92.%20%D0%9F.%2C%20%D0%96%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%20%D0%90.%20%D0%92.%20%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%20%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F&f=false

2) fpe.zcu.cz [online]. 1991-2015.[cit. 2014-08-15]. Dostupné z: http://fpe.zcu.cz/kcj/studium/studijni_materialy/Vejvodova_Adjektiva.pdf

3) fpe.zcu.cz [online]. 1991-2015. [cit. 2014-08-15]. Dostupné z: http://fpe.zcu.cz/kcj/studium/studijni_materialy/Vejvodova_Neohebne_slovni_druhy.pdf

4) ir.nmu.org.ua [online]. 2002-2013. [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/17725/5f94931bda8c5e44ec17874fb2365b92.pdf?sequence=1

5) nase-rec.ujc.cas.cz [online]. 2011. [cit. 2014-03-12]. Dostupné z: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6460

6) online-language.ru [online]. 2013. [cit. 2014-08-15]. Dostupné z: http://online-language.ru/blog/degrees-of-comparison-of-adverbs/

7) phrase-dictionary.info [online]. 2012. [cit. 2014-11-03].

8) prirucka.ujc.cas.cz [online]. 2008-2015. [cit. 2014-08-08]. Dostupné z:http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=410

9) rusistika.wz.cz [online].[cit. 2014-08-21]. Dostupné z:

http://rusistika.wz.cz/materialy-voboril/adjektiva_teorie.pdf

10) stcreserv.narod.ru [online]. 2002. [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: http://stcreserv.narod.ru/Tutorial/prilag.html

11) www.gramota.ru [online]. 2000-2015. [cit. 2014-08-05].

12) www.gramota.ru [online]. 2015. [cit. 2015-02-01]. Dostupné z: http://www.gramota.ru/book/litnevskaya.php?part4.htm

13) www.hi-edu.ru [online]. 2015. [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook107/01/part-009.htm#i936

14) www.slovnik-synonym.cz [online]. 2008-2015. [cit. 2014-08-20].

15) www.twirpx.com [online]. Neuvedeno. [cit. 2014-02-17]. Dostupné z: http://www.twirpx.com/file/325934/

PŘÍLOHA

RUSKÉ FRAZEOLOGISMY S ČESKÝMI EKVIVALENTY

Komparativní tvary

беречь *кого, что* паче глаза – реиovat o *koho* jako o zřítelnici (svého) oka

бери выше – přidej

блат выше Совнаркома *у кого* – má strýčka *kde*, má tlačenku

братья (наши) меньшие – 1. chudina

2. zvířata

быть более католиком, чем (сам) папа римский – být papežštější, než papež

быть ниже всякой критики – být pod vší kritiku

быть хуже маленького – být horší než dítě

быть чернее ночи (тучи) – být jako noc, být jako černý mrak, koukat jako sůva

видать лучшие дни – pamatovat lepší časy

выше летать – 1. být velké zvíře

2. myslet si, že spolkl všechen rozum

дороже золота *что – co* je nad zlato

есть надежда на лучшее – blýská se na lepší časy

затягивать/затянуть ремень потуже – utahovat si/utáhnout si opasky

из двух зол выбирать/выбрать меньшее – ze dvou zel vybrat to menší

как нельзя более кстати – jako na zavolanou

как нельзя лучше – co nejlépe, jedna radost, jedna báseň

когда скорее рак (на горе) свистнет – až naprší a uschne

короче воробьиного носа – nemá dlouhého trvání, má jepičí život

короче говоря – krátce a dobře

краше в гроб кладут – (vypadá) jen ho do rakve položit, jako by vstal z hrobu, utekl hrobníkovi z lopaty

кто на голову выше кого – převyšuje o hlavu *kdo koho*

легче верблюду пройти сквозь игольное ушко – spíše projde velbloud uchem jehly než

легче легкого – (to je) snadné jako facka, (to je) jako násobilka

легче на поворотах – pomalu (pozor) s tou flintou

лень раньше *кого* родилась – práce nevoní *komu*, dává od práce ruce pryč

лучше (быть) не надо – první třída

лучше некуда – lepší už to být nemůže

лучше синица в руках, чем журавль в небе – lepší vrabec v hrsti, než holub na střeše

мал мала меньше (дети) – jedno menší než druhé

мчаться/примчаться (нестись/принестись,...) быстрее ветра – běhat/přiběhnout (hnát/hnát se) jako vítr

не видеть дальше своего носа – nevidět si (ani) na špičku nosu

непогрешимее самого папы (римского) *кто* – neomylný jako papež

ни больше, ни меньше – nic víc, nic míň

ни раньше, ни позже – na fous (vlas) přesně

один ум хорошо, два лучше – víc hlav, víc ví

он лучше *кого* – je z lepšího dřeva než *kdo*

он ни на йоту не лучше (не хуже) – ani o vlas není lepší (horší)

оставляет желать лучшего *что* – mohlo by to být lepší, je ještě co zlepšovat,

je to pod úroveň

от греха подальше – dál od toho

отложить (припрятать) *что* до лучших времен- odložit (schovat) *co* na lepší časy

поищи (ищи) дурака подешевле – mě rohlíkem neopiješ

положение хуже губернаторского – nepříjemná situace,malér, průšvih

помнить (знавать, знать) лучшие времена – pamatovat (vídat) lepší časy

послать подальше *кого* – poslat do háje (hajzlu) *koho*

проще простого – není nic jednoduššího, (je to) jednoduché jako facka

работы *у кого* выше головы – mít práce nad hlavu

разевай рот шире – zlaté oči (zlatý voči), nedělej si (zbytečné naděje)

раньше времени – předčasně

раньше или позже – dříve či později

своя рубашка ближе к телу – bližší košile než kabát

слаще меда *кто, что* – sladký jako cumel (med)

слаще сахара – sladký jako cukr

старшее поколение – dříve narození

страшнее (атомной) войны *кто* – škaredá jako noc

тем паче – tím spíše

тише воды, ниже травы – 1. být jako úkropeček, být krotký jako beránek

2. být mouchy snězte si mě

3. tvářit se jako beránek, být vlk v beránčí kůži

тише едешь, дальше будешь – spěchej pomalu

уговор дороже денег – slovo se musí držet

удар ниже пояса – rána (úder) pod pás

удовольствие ниже среднего *что* – (to není) žádný med, nic moc

уходить/уйти в лучший мир – odejít na onen svět, sejít ze světa, odejít na věčnost

хрен редьки не слаще – prašť jako uhoď

хуже горькой редьки надоело *что кому* – má *čeho* až po krk, má *koho, čeho* plné zuby

хуже некуда – 1. horší už to být nemůže,

2. (dělat co) pod psa

час от часу не легче – čím dál, tím hůř

что дешевле пареной репы – (to) je za babku (pakatel), za hubičku

что проще пареной репы – (to je) jednoduché jako facka, není nic jednoduššího

яснее ясного – nad slunce jasnější

Superlativní tvary

благодарю покорнейше – děkuji pěkně (nechci)

больше всех надо *кому* – všude strká svůj nos

быть в самом полном соку – být na vrcholu sil, jen kvést

в высшей степени – v nejvyšší míře

в лучшем виде (сделать *что*) – odvést čistou práci

в самую последнюю минуту – za pět minut dvanáct, na poslední chvíli

в самый последний миг (в самое последнее мгновение) – za pět minut dvanáct,

na poslední chvíli

вторая древнейшая профессия – 1. druhá nejstarší profese (o žurnalistice)

2. druhá nejstarší profese (o politice)

высшей (первой) марки *что* – první jakost, první třídy, nejvyššího řádu (kalibru)

высшей пробы *кто, что* – je k pohledání, je jedna radost, takového abys pohledal

высший класс *кто, что* – první třídy *kdo, co*, první jakost

высший круг – vyšší kruhy, vyšší společnost

до мельчайших подробностей – do (posledního) písmene

древнейшая профессия (самая древняя) – nejstarší řemeslo

идти самым коротким путем – jít nejkratší cestou

линия наименьшего сопротивления – cesta nejmenšího odporu

люди высших слоев общества – lepší lidé

моя (твоя, ваша и т.п.) дражайшая половина – moje (vaše apod.) drahá polovička

не иметь ни малейшего понятия *о чем* – nemít o *čem* ano ponětí (ani zdání, ani tušení)

низшей пробы *кто, что* – je (to) na nic, je (to) na houby, je (to) na draka

по меньшей мере – přinejmenším

самое плохое у него уже позади – je z toho venku (z nejhoršího)

самое последнее дело – to je to nejhorší

сорвать самый большой куш – mít nejvíc ze hry

чистейшей воды *кто, что* – opravdový, skutečný, pravý

ČESKÉ FRAZEOLOGISMY S RUSKÝMI EKVIVALENTY

Komparativní tvary

a (ba) co víc – более того

ani o vlas není horší (lepší) – ни на йоту не хуже (лучше)

blýskat se na lepší časy – есть надежда на лучше

člověk hrubšího zrna – грубоватый человек

dát *co* k lepšímu – 1. угостить *кого чем*

2. развлечь *кого чем*, позаботить *кого чем*

dostat se o krok (krůček) dále – продвинуться на шаг

dřív dozrál, než rozkvetl – он слишком рано начал учить других

dřív než řekneš papež – и ахнуть не успеешь

dříve či později – раньше или позже

dříve narození – старшее поколение

hořejších deset tisíc - верхушка

je císařštější než císař – он больше роялист, чем сам король

je ho lepší šatit než živit – его не прокормишь

je širší než delší – он сам себя шире

je to (tím) horším navrch – дела дерьмовые

je to lepší než pár facek – и на том спасибо

je z lepšího dřeva – он лучше *кого*

jede se dál – поехали дальше

jedno menší než druhé (děti) – мал мала меньше (дети)

jen dál – продолжай(те) в том же духе!

jít raději k císaři než k písaři – лучше сразу обратиться к самому опытному и знающему

kuře bude chytřejší než slepice – яйца будут учить курицу

lepší lidé – почтенные люди

má delší dech – он выносливый

má sobotu delší než neděli – из-под пятницы суббота выглядывается

má trochu větší bochník chleba – он довольно обеспечен

má v hlavě o kolečko míň (víc) – у него (в голове) шариков не хватает

má víc štěstí než rozumu – дурака бог бережет

menší zlo – (наи) меньшее зло

moje (vaše apod.) lepší polovice (polovička) – моя (ваша и т. п.) дражайшая половина

musíš (můžeš) jít o numero dál – ты ошибся адресом

nechte to koňovi (ten má větší hlavu) - пускай медведь думает (у него голова большая)

nese hlavu výše než mu narostla – он ходить задрав нос

nevidí dále než na svůj nos – дальше своего (собственного) носа не видит

nevydávat z kapsy víc, než tam je – жить по средствам

nic více, nic méně (nic víc, nic míň) – ни больше, ни меньше

odložit (schovat) *co* na lepší časy – отложить, (припрятать) *что* до лучших времен

raději by si jazyk ukousl (než by to řekl) – он скорее откусит себе язык (чем это скажет)

raději bych facku držel – лучше бы мне по морде (по шее) дали

raději bych se neviděl – он готов сквозь землю провалиться

slabší pohlaví – слабый пол

snáze uhlídáš pytel blech – дело нелегкое

to já dřív budu papežem – скорее рак (на горе) свистнет

to je nad slunce jasnější – это ясно как божий день

to je staršího data – (это) не ново

to radši prase v chlívku – от него никакого проку

víc ani ránu – и все!

víc než dost – более чем достаточно

vídal lepší časy – он знал лучшие времена

vykopnout (kopnout) výš *koho* – вытурить (вышибить) *кого*

záleží mu na *kom*, na *čem* méně než na loňském sněhu – его интересует *кто*, *что* как прошлогодний снег

Superlativní tvary

ani to nejmenší – ничего, даже и самой малости

do nejdelší smrti – до самой смерти

je z nejhoršího venku – самое плохое у него уже позади

jít cestou nejmenšího odporu – идти по линии (пути) наименьшего сопротивления

jít nejkratší cestou – идти самым коротким путем

linie nejmenšího odporu – линия наименьшего сопротивления

mít nejvíce ze hry – сорвать самый большой куш

nejraději by se na místě (hanbou) propadl – (от стыда) он готов сквозь землю провалиться

nejraději bych do toho kopl – я бы послал это ко всем чертям

nejvyšší čas – давно пора, самое время

podle svého nejlepšího vědomí a svědomí – 1. (udělat, pracovat apod.) – на совесть

2. (posoudit, říci apod.) – по совести

při nejlepší vůli – при всем желании

přijít k nejlepšímu (do nejlepšího) – прийти в самый разгар веселья

slova nejtěžšího kalibru – грязные слова

v nejvyšší míře – в высшей степени

ANOTACE

Jméno a příjmení autora	Petra Brandejsová
Název katedry a fakulty	Katedra slavistiky, Filozofická fakulta
Vedoucí práce	PhDr. Ladislav Vobořil, Ph.D.
Název práce	Komparativní a superlativní tvary v českých a ruských frazeologismech
Název práce v angličtině	Komparative and superlative forms in russian and czech phraseologisms
Počet znaků:	61 455
Počet titulů použité literatury:	24
Počet excerpcí:	159
Klíčová slova	komparativ, superlativ, stupňování, adjektiva, adverbia, frazeologie, frazeologismy

Charakteristika bakalářské práce:

Tématem bakalářské práce jsou Komparativní a superlativní tvary v českých a ruských frazeologismech. Práce je rozdělena na dvě části - teoretickou a praktickou. Teoretická část se zabývá problematikou stupňování ruských i českých adjektiv a adverbií a následně pak lingvistickou disciplínou, která nese název frazeologie. Hlavním cílem praktické části je analýza frazeologických jednotek v obou jazycích a jejich následná klasifikace dle různých kritérií.

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2012/2013

Studijní program: Filologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Ruština se zaměřením na hospodářsko-právní a turistickou oblast (RHP)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
BRANDEJSOVÁ Petra	Orlická 980, Dobruška	F11518

TÉMA ČESKY:

Komparativní a superlativní tvary v českých a ruských frazeologismech

NÁZEV ANGLICKY:

Comparative and superlative forms in Czech and Russian phraseologisms

VEDOUCÍ PRÁCE:

PhDr. Ladislav Vobořil, Ph.D. - KSR

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. vyhledávání literatury ke zkoumané problematice
2. studium odborné literatury
3. shromažďování materiálů
4. analýza shromážděného materiálu
5. syntéza získaných poznatků a jeho zpracování
6. vyvození závěru

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

ČERMÁK, F., HRONEK, J., MACHAČ, J.: Slovník české frazeologie a idiomatiky. Přirovnání. Praha 1983, 1. Vydání
STĚPANOVA, L.: Česká a ruská frazeologie. Diachronní aspekty. Univerzita Palackého,Olomouc 2004.
MOKIENKO, V., WURM, A.: Česko-ruský frazeologický slovník. Univerzita Palackého,
Olomouc 2002.
Šanskij, N.M. i drugije: Frazeologičeskije oboroty russkogo jazyka. Russkij jazyk, Moskva 1988
HORALÍK, L.: Praktikum po frazeologii sovremennogo russkogo jazyka. Státní pedagogické nakladatelství Praha
ČERMÁK, F.: Frazeologie a idiomatika česká a obecná. Nakladatelství Karolinum, Praha 2007
Vojnova, L.A., Žukov, V.P. i drugije: Frazeologičeskij slovar´ russkogo jazyka. Russkij jazyk, Moskva 1986

Podpis studenta: ..... **Datum:** .....

Podpis vedoucího práce: ..... **Datum:** .....

(c) IS/STAG , Portál - Podklad kvalifikační práce , F11518 , 31.03.2015 18:49